

**International frimærkehandel
1942-1967**

DANMARKS HISTORIE PÅ FRIMÆRKER

UDARBEJDET AF
SVEN BOLDSSEN GNUDTZMANN
1967

427

Filateli er et kunstord, der er dannet i Amerika, af to græske ord, som betyder kærlighed og byrdefrihed. Frimærket gør jo brevet frit for betalingskrav. Ordet betyder herefter kærlighed til frimærker. Denne kærlighed eller interesse er almindelig udbredt. Dels er arbejdet med frimærker både belærende og underholdende, dels får frimærkesamleren noget, der ikke alene bevarer men forøger sin pengeværdi.

Et studium af de danske mærker lader os følge den tekniske udvikling i reproduktionskunst og papirfremstilling, man kan studere stilhistorie, vandmærker, varianter, perforering og takning samt rammer og bundlinier. Eller man kan prøve at hitte ud af, hvad frimærkets tekst og motiv har at fortælle. Vi finder da meget til illustration af Danmarks historie fra oldtiden til vore dage. Vel er der huller i denne historie, men meget væsentligt kommer med. Og når man lader tanken gå lidt videre, end det billedet egentlig fortæller, fyldes en del af hullerne ud på naturlig vis. Det er det, der er gjort her i håbet om at øge »kærligheden til frimærket«.

451

Danmarks forhistoriske tid. Mange årtusinder har der ligget kilometertykke islag over Danmark. I perioder trak isen sig tilbage for siden at komme igen. Hvor tidligt, der har været mennesker i landet, ved vi ikke, men fra sidste mellemistid, o. 50000 f. v. t., er der fundet marvspaltede knogler ved Hollerup i Viborg amt. Og efter isens afsmeltning kan mennesket atter spores o. 12000. Tiden derefter til o. 1500 f. v. t. deles i ældre og yngre stenalder. Den sidste er kendelig på de glatslebne stenredskaber. I en del af yngre stenalder, o. 2300–2000, byggede man dysser, »kæmpegrave«, af vældige sten dækkede med jord. Nu er jorden sunket sammen, så man kan se dyssekamrene på lang afstand. De giver det danske landskab et eget præg. Og graver man dem ud, finder man brugsting, smykker, våben og beholdere til mad- og drikkevarer. Man må altså have troet på et liv efter døden.

371

Efter stenalder fulgte **bronzealder**, o. 1500–400. I den tid brugte man importerede og hjemmestøbte bronzearer foruden de gammelkendte redskaber af sten, ben, træ og ler. I **Trundholm** mose i Odsherred fandt man en bronzevogn fra o. 1100. Den har 6 hjul. Over de 4 forreste står en hest, der trækker en lodret skive, som hviler på de 2 bageste. Vognen må være beregnet til en religiøs sol-ceremoni, hvorved man har villet sikre sig en god høst. På et senere tidspunkt har man brugt den som offergave til guderne. Man har brudt den noget itu, så ingen fremmede kunne misbruge den. Solskiven har været guldbelagt og smykket med fint udførte spiralmønstre. I forkanten har den en øsken, hvorfra trækseler har ført til hestens hals. Hesten er glat, men streger på halsen antyder manke og seletøj. Et hul i mulen viser bidslets plads. Halen er kort men har sikkert haft en hestehårdsduk. Det formodes, at en dansker har fremstillet vognen. Efter bronzealderen kom jernalderen, der dog ikke er mindet i frimærker.

346

Danmarks forhistorie ophører, og historisk tid begynder med fremkomsten af skriftlige vidnesbyrd. Det er runeskriften, der benyttes. Først gengives et enkelt navn, siden større tekster.

Jellingstenene er de bedst kendte. Den lille er rejst af Gorm efter Thyre, den store af deres søn Harald. Den er 3-sidet og knapt 2,5 m høj. Ornamentikken og anbringelsen af indskriften i vandrette linier viser, at den er blevet til under angelsaksisk indflydelse. En englænder kan have tegnet den. Indskriften, hvoraf vi ser hovedparten, lyder: »Harald konge bød gøre disse kumler (mindesmærke) efter Gorm sin fader og Thyre sin moder, den Harald, som vandt sig hele Danmark og gjorde danerne kristne.«

Haralds døb mellem 953 og 965 er en slags fuldendelse af den kristning, Ansgar begyndte 826. Norge og Sjælland var vundne o. 960, så stenen er måske fra den tid. Harald er senest død 987.

Stenen bærer iøvrigt det første kristusbillede, der kendes i Norden. Han står i korsfæstelsesstilling men uden kors. Holdningen er rank. Det er den sejr-
rige Kristus med korsglorie og fuldskæg samt kjortel. Benene er anbragt ved
siden af hinanden, som de også ses på de romanske krucifiks'er. En løve sym-
boliserer måske den ligeledes sejrige Harald. Billederne er anbragt i en fylde
af bånd- og tovslyng, der er karakteristiske for tiden. Stenen har sikkert
været bemalet, så tegninger og indskrift har stået smukkere og klarere
end nu.

347

Jellingtid var vikingetid. Da var der brug for faste borge til hærene. Det
anses for sandsynligt, at kong Harald kan have ladet bygge sådanne borge
som den, der er fundet ved **Trelleborg**, Nonnebakken ved Odense, Fyrkat ved
Hobro og Aggersborg ved Limfjorden.

Trelleborg sydvest for Slagelse er den først fundne og udgravede af disse
ringborge. Den ligger i et utilgængeligt terrain i engen, hvor Tudeå og
Vårbyå mødes og hvortil en fjordarm fra Storebælt er nået. Konstruktionen
er forbavsende regelmæssig og nøjagtig. Den består af en cirkulær 17 m tyk
og 6 m høj palisadeklædt vold med voldgrav omkring. Diameteren er 136 m.
Volden er gennembrudt af 4 overdækkede portåbninger, mellem hvilke to
hovedgader har ligget vinkelret på hinanden, så de delte området i 4 dele
hver omfattende en karré af 4 ens huse om en gårdsplads. Ved udgravningen
viste der sig, når man skrællede græstørven af, mørke pletter i den lyse jord.
Det er stolpehuller, af hvilke man kan udlæse husenes form. For at bevare
sporene har man fyldt hullerne med cement. Man kan nu se, at husene har
været stavbygninger uden syld. Endevæggene stave var anbragt i rette
linier, medens langvæggene stod i buede rækker, så grundplanen minder om
rælingen på en robåd. Væggenes krumning kan være beregnet på at skulle
modstå store vindtryk. Husene er bygget efter romerske mål og er 100 fod,
29,5 m, lange. De er delt i en 18×8 m stor hal med ildsted og liggebænke i
midten og et mindre rum i hver ende. Over ildstedet har der formentlig været
et røghul i taget. Udenfor ringvolden ligger et hus, der viser, hvorledes viden-
skabsmænd har tænkt sig husenes udseende. Her ude har der ligget en for-
borg med 15 huse anlagt radiært med samme centrum som volden. De var
10 fod kortere end de øvrige.

Det formodes, at det er veltrænede hære fra sådanne borge, der har kunnet
erobre Danelagen i England og Normandiet i Frankrig i Danmarks storheds-
tid. Den sluttede ved Knud d. Stores død 1035. En ny storhedstid kom med
Valdemar I fra 1157.

287

Danmark har haft 4 kirkebyggeperioder: 1. trækirketiden efter Ansgar, o. 850, da landet kristnedes, 2. romansk tids stenkirkebyggeri, da trækirkerne var blevet for små eller var begyndt at rådne og kirken var blevet rigere bl. a. på grund af tiendeindtægterne. Det er o. 1050–1250. 3. 1400-tallet, da en meget stor del af landets kirker fik gotiske til- og ombygninger: Våbenhuse, sakristi, tårn, forlængelse mod øst og indbygning af hvælvinger. 4. Vort århundredes byggeri i nye boligområder.

I Thisted amts Morsø sønder herred ligger en kirke, der er typisk for 2. byggeperiode, **Hvidbjerg kirke**. Den har fået tårn og vinduerne er blevet udvidede, ellers ser den udvendig ud, omtrent som den altid har gjort det. Kirken består af apsis, kor, skib og tårn. Den er bygget af smukt tilhugne kvadre af granit, sådan gjorde man i Jylland, medens sjællænderne nøjedes med rå kamp. Apsisvinduet er bevaret, de øvrige er blændede eller udvidede. Begge døre er blændede, da tårnets underrum blev indrettet som våbenhus. Apsiden har dobbeltsokkel og begge skifter er profilerede, hvilket er sjældent. Tårnet, der er fra o. 1500, er bygget af munkesten men står helt overhvidtet. Det har ingen kamtakker men gotiske blændinger og glanhuller. Apsis er tegitækt, resten af kirken blytækt.

286

Blandt de romanske kirker indtager vore 7 rundkirker en særstilling. Jylland, Fyn og Sjælland har hver sin, medens Bornholm har fire. Af disse er **Østerlars** den største. Den er bygget i en tid, da Bornholm var en vigtig station på middelalderens handelsvej gennem Østersøen, og da venderne hærgede vore kyster, sandsynligvis o. 1160. Den ligger på en bakke godt 100 m over havet, 3 km fra kysten. Den er både kirke og forsvarsværk. Skibet er cirkulært med rundt kor og apsis. Der er adgang til kirken fra en nord- og en syddør. Når de var forsvarligt boltet til, kunne kvinder og børn gå op ad en smal trappe i murtykkelsen til mellemstokværket, hvor der ellers var forråd. Gik man videre op, kom man til skyttegangen i øverste stokværk. Koret har nu mistet sin forsvarsetage, og kirkens overdækning er helt ændret. De store stræbebiller, der støtter murene, er også nyere. Murene er hvidpudsede, så kun apsis har en smuk materialelevirkning. Dørene har fint udhuggede kalkstenskarmer. De har kunnet bestryges fra et klokketårn, der ligger 20 m derfra og med sin højtsiddende dør ligeledes har været indrettet til forsvar.

233

Flottest blandt vore gamle kirker er naturligvis domkirkerne. Allerede under Svend Estridsen opdeltes landet i stifter, og snart efter begyndte man at bygge bispekirkerne. **Ribe domkirke** er en af de ældste. Ansgar, der havde bygget vor første kirke i Hedeby ved Slesvig, havde også fået lov at bygge kirke i Ribe. Byen lå nok sydligere dengang, men i slutningen af 11. århundrede udviklede den sig på sin nuværende plads som en havneby med gode handelsmuligheder ved åen. Kong Niels byggede et slot, Riberhus, og snart blev byen også kirkeligt centrum. Tiendeafgifterne, der er indført i begyndelsen af 1100-tallet, gav gode indtægter, så der blev råd til kirkebyggeri af stort omfang i Ribe, Lund og Viborg. I Ribe begyndtes det o. 1130 og fuldførtes o. 1160. Den er bygget af vulkansk tuf fra Andernach ved Rhinen. Denne stenart er ved brydningen så blød, at man kan skære i den, siden hærder den og bliver et fast byggemateriale. Den har været en udmærket ballast for vore eksportbåde på hjemturen fra Nederlandene, så også andre kirker i det stenfattige Vestjylland har kunnet bygges af denne stenart. Kirken blev en treskibet romansk kirke med tværskib og en meget smuk korrunding. I vest var der to slanke tårne til at flankere portalen. Det nordlige styrtede ned og erstattedes med et andet. Det nuværende 4-kantede murstenstårn er fra 1610. Mellem tårnene og tværskibene byggedes kapeller, der siden er slået sammen, så de danner et par ekstra sideskibe. Kirken er indviet til Vor Frue og kaldes også St. Mariæ kirke.

348

På Valdemar d. Stores tid, 1157–82, kom kunsten at lave teglsten fra Norditalien til Danmark. Det satte yderligere fart i det kirkebyggeri, indførelsen af tiende havde muliggjort. Hvideslægten byggede nu bl. a. kirkerne i Fjenneslev, Bjernede, Ringsted, Sorø og **Kalundborg**. Denne er meget ejendommelig. Grundplanen er et græsk, ligearmet, kors. Over midten og hver af armene rejser sig et tårn: St. Maria, St. Anna, St. Catharina, St. Maria Magdalena og St. Gertrud. Tårnene er skadede af ildlæs, så øverste del ikke ser ud som oprindelig, og midttårnet styrtede ned 1827, sikkert fordi grunden satte sig,

efter at man på Chr. IV's tid havde bygget en gravkælder midt under kirken. Først 40 år efter fik man råd til at genrejse tårnet. Kirken syner vidt omkring, som den ligger på sin banke, hvor Esbern Snare havde rejst slot og ringmur sammen med kirken.

Medens de vigtigste byer – Lund, Ringsted, Odense og Viborg – lå inde i landet, begyndte man nu at bygge borge ved kysterne, hvor der hidtil havde ligget små landsbysamfund. Som Esbern Snare havde bygget Kalundborg, byggede Absalon København og kongen Vordingborg. Han befæstede tillige Korsør og Sprogø til værn mod venderne, så kunne man udnytte landets beliggenhed ved havet.

114

Kendtest blandt vore romanske kirker er **Roskilde domkirke**. Den er bygget af Absalon, der som biskop ønskede en større og værdigere kirke end den gamle. Den stod først færdig efter hans død.

Der er imidlertid sket mange om- og tilbygninger, så man ikke længere får det rette indtryk af, hvorledes Absalons kirke så ud. Den rammes nemlig af brandkatastrofer i 1282 og 1443 og flere konger har ladet gravkapeller tilbygge, thi her hviler de fleste danske konger siden dronning Margrethe.

Det er en murstenskirke, hvis spir, der er fra Chr. IV's tid, rager 75 m op og ses viden om. Tårnene er afstivede med vældige stræbepiller. Gladhullerne er parvis samlede i gotiske blændinger. Over portalen findes en smuk tregruppe af vinduer. Tagrytteren over korsskæringen hedder Margrete-spiret. Til højre i billedet ses sydvestre våbenhus og Hellig-trekongers kapel, begge er fra Chr. I's tid. Kapellet er hjemsted for det broderskab, kongen stiftede, og som blev spiren til elefantordenens broderskab. Kapellets hvælv bæres af den bekendte søjle med de forskellige kongers højdeangivelse, bl. a. Chr. X 199,4 cm og Chr. VII 164,1 cm.

tj. 1

*) Tjenestemærker indførtes 1871 til brug for statsembetsmænd til indenrigske statslige forsendelser. Man fik erstattet de købte mærker af staten. På samme måde havde tidligere kongebuset, regeringsmedlemmer og enkelte andre været fritaget for at betale for forsendelse af breve. Sireusee indskrænkede denne ret. I 1924 ophørte enbvers sådan frihed. – I tiden 1923 til 1936 brugtes gebyrmærker som kvittering for betaling for ydelser udførte af postvæsenet: Forsegling af breve, udfyldning af formularer m. v.

Når vi tænker på valdemartiden, er det vendertogter og murstensbyggeri, vi husker, men også vore nationale symboler, løveskjoldet og dannebrog, hører den tid til. Det »lille rigsvåben« har vi nu haft i snart 800 år. De »tre løver

i et med hjerter bestrøet skjold» ses allerede som seglmærke under et brev, Knud VI udstedte o. 1190. Bortset fra en usikkerhed m. h. t. dyrenes hoveder har der ikke været mange ændringer i tidens løb. Ses hovedet i profil, kalder heraldiken, læren om våbenmærker, dyret for en løve, ses det forfra, taler den om en leopard! At man undertiden kalder dyrene for leoparderet løve eller løvet leopard, gør ikke sagen lettere. Nu taler vi mest om løver, selv om våbenbilledet ikke har meget tilfælles med dyrenes konge. Antallet af hjerter er efterhånden begrænset til 9. Skjoldfarverne synes bevarede fra første tid: Blå dyr, røde hjerter, gylden grund. Skjoldet genfindes som første og vigtigste felt, øverst til venstre, i det store rigsvåben.

285

I vor tredje store kirkebyggeperiode, i 1400-tallet, byggedes vel ikke så mange nye kirker, men mange af vore gamle kirker blev ombyggede og udvidede, så man kan have svært ved at erkende deres romanske fortid. Der blev tilbygget våbenhuse og tårne, kor nedreves og erstattedes med bredere og længere, hvælvinger indbyggedes og kirkerne prydedes med kamtakker og blændinger.

Ejby kirke, Ramsø herred, Københavns amt, er typisk for denne udvikling. Kirken er bygget i romansk stil, ejendommeligt nok i grønsandsten med enkelte kridtstenskvadre, men ombygget til gotisk stil. Koret er erstattet med et nyt og længere i kirkens fulde bredde, så overgangen mellem kor og skib er udvisket, østgavlen har fået en rig blændingsdekoration i flere »etager« og er kronet af kamtakker i 11 trin. Også tårn, våbenhus og sakristi er tilbyggede og prydede med blændinger og trappegavle. Tårnet danner en vestlig forlængelse af kirken og er forsynet med glamhuller med gotiske fladbuer. Tilbygningerne er i munkesten og har skabt en morsom farvevirkning med de gamle materialer, men nu er det hele overkalket. Vinduerne er nye og lidet kønne, men de giver et godt lys til læsning i salmebøgerne. Et sogn fortæller, at en lindorm, der havde lagt sig foran kirkedøren, blev dræbt af en tyr. I mange år bevarede man et par horn, der skulle stamme fra denne tyr. Kampscenen er fremstillet på det tympanon, der nu sidder i tårnet.

HUSK

SKANDIA MOTIVNYHEDSABONNEMENT

349

Medens de fleste af vore kirker vidner om menigmands religiøsitet og offervilje, fortæller slottene om kongers magt og rigdom. Valdemartidens slotte er ligesom en del af tidens kirker byggede til forsvar mod venderne. **Nyborg slot** rejstes vist 1170 til beskyttelse af storebæltsoverfarten. Siden er der sket adskillige om- og tilbygninger. Som vestfløjen, kongefløjen, der er fremstillet på billedet, står idag, er den i det væsentlige fra o. 1500. Det var det egentlige beboelseshus, palatium, hvor der ofte har boet konger og dronninger. Karnappen hørte til dronningens værelse. Under gesimsen var der en vægtergang. Bygningen bruges nu som museum. Resten af slottet ligger i ruin.

Nyborg lå omtrent midt i Danmark – omend lidt for vestligt set fra Bleking – det var derfor et velegnet mødested, der gav byen udenfor borgen gode vækstbetingelser. Da det i håndfæstningen 1282 blev fastslået, at kongen hvert år skulle holde danehof, så stormændene kunne få større indflydelse på styrelsen, hed det, at hoffet skulle holdes et sted, hvortil man kunne komme med skib. Nyborg blev derfor fortsat samlingsstedet for rigets stormænd. 1286 bestemte man her, at hertug Valdemar IV af Sønderjylland skulle løslades, og næste års hof gjorde ham til rigsforstander og – sammen med dronningen – formynder for den unge kong Erik Menved. 1326 underskrev Valdemar V af Sønderjylland her sin håndfæstning som Valdemar III med bestemmelsen om, at Sønderjylland stedse skulle have sin egen herre. 1354 sluttede Valdemar Atterdag forlig med folket, hans søn Oluf underskrev sin håndfæstning 1376, og 10 år senere overlod Olufs moder, Valdemars enke, Margrete Sønderjylland til grev Gerhart VI. Det sidste hof afholdtes her 1413 under Erik af Pommern.

350

Vordingborg slot byggede Valdemar d. Store overfor Masnedø, ved hvilken han og Absalon samlede flåden, der skulle angribe venderne. De nåede også at kue dem, men Danmark var ikke stærkt nok til at overtage handelsruterne på Østersøen. Det kunne de nordtyske stæder, der samledes i hanseforbundet.

Hansestæderne overtog i det hele en stor del af Nordens handel og kom ofte i konflikt med de danske konger. Således kom Valdemar Atterdag i konflikt med en sammenslutning af over 70 byer. Det skal være som en hån mod dem, at han fik sat en gås på toppen af Gåsetårnet, der var bygget o. 1362, idet han spillede på lydligheden mellem Hånse, hanseater og Gånse, gæs. Det var dog dem, der vandt og underlagde sig store dele af landet. Vordingborg holdt dog stand. Ved freden 1370 sikredes stæderne rettigheder i Danmark og som garanti fik de Hålsingborg, Skanør og Falsterbo med tiliggende 7 herreder i pant i 15 år.

Gåsetårnet er nu den eneste velbevarede del i det gamle fæstningsværk, landets største ruin efter Hammershus. Det har foruden 3 m tykke mure og det er 26 m højt, med en kreneleret murkrone, d. v. s. den er takket, så forsvaret kunne skyde ud og samtidig have nogen dækning. Om gåsen har siddet på murtinden, eller om der har været et spir, vides ikke. Adgangen til tårnet var ad et trægalleri fra ringmurens tinde til 2. stokværk. Denne adgang kunne brydes i nødsfald.

*) Udkom da de sønderjyske repræsentanter tog plads i den danske rigsdag 5-10-1920, efter genforeningen.

113

Sønderborg slot ligger ved Alssund. Af det oprindelige slot er rester af et svært tårn skjult i murene i nordøsthjørnet. Borgen har skullet beskytte den sydlige indsejling til sundet mod venderne. I tidens løb har den været i snart kongelig magt, snart hertugelig besiddelse ligesom Sundeved og Als. Efterhånden blev det et stort slot. Dets nuværende grundplan er fra o. 1500, men især under Christian III og hans enke Dorothea er der sket en hel del byggeri. Hun har æren af det enestående slotskapel, nordens ældste renaissance- rum med fine hvælve med forgyldte kanter og knopper med medusahoveder. Efter hendes død fik Hans d. Yngre slottet. Han var broder til Frederik II, men stænderne ville ikke hylde ham som hertug, da han fik Als, Ærø og Sundeved samt en del holstenske godser. De syntes, de havde nok i 3 regerende hertuger: Kongen, Adolf og Hans d. Ældre. Han arvede Lyksborg (tysk Glücksburg) og blev stamfader til lyksborgerne og augustenborgerne. 1657 tog svenskerne slottet, de mistede det 1658, og året efter gjorde de forgæves forsøg på at tilbageerobre det. Kongen lod Blåtårn, hvor Christian II havde siddet som fange, og sydvesttårnet nedrive, så der ikke var andre tårne end det i nordvest. 1764 fik augustenborgerne slottet, men de blev boende på Augustenborg. Sønderborg slot tjente siden som krigslazaret og kaserne. 1921 solgte augustenborgerne det til den danske stat, der har gjort det til museum for Sønderjylland. Det rummer bl. a. store krigshistoriske samlinger.

14

112

Ved adgangen til Danmarks vigtigste farvand, Øresund, måtte der naturligvis også være fæstningsværker. På den skånske side skal der allerede være befæstet i 10. årh., og det nuværende Kärnan er centraltårnet fra en fæstning fra 14. årh. På sjællandssiden lå Flynderborg. Det var muligvis fra Valdemar d. Stores tid. I ly af det voksede Helsingør op mod nord. Erik af Pommern byggede en borg på det næs, der skyder sig ud mod øst, og som gav fæstningen navnet Ørekrog. Kong Erik var byerne en god mand. Blandt dem, der fik købstadsrettigheder under ham var Helsingør, der tillige nød godt af, at han indførte Øresundstolden, der 1429 til 1857 skulle betales i Helsingør. 1567 øgede Peder Oxe tolden stærkt, da vi havde brug for mange penge til 7-årskrigen mod Sverige. Tolden gav dog ikke blot indtægter men også forpligtelser. Vi måtte sikre Østersøen mod sørøvere og hævde vort søherredømme og anseelse i dette hav. Derfor rev Frederik II Krogen ned og byggede 1574–84 **Kronborg**. Det er smukt, stærkt og kostbart. Det kostede lige så meget som to års statsudgifter, men kongen trøstede sig med, at pengene var indkomne gennem tolden, som han regnede for sin egen. Han tænkte ikke på, hvor meget disse penge kunne have gavnet ved anden anvendelse.

Slottet er bygget i nederlandsk renaissance af Hans Paaske (v. Pascha) og Anthonis van Opbergen. Det er både bolig og fæstning, omgivet af volde og grave, men kanonerne kunne ikke række langt nok til at forhindre en uønsket sejlads gennem Sundet. I slottets kasematter, hvælvede kælderrum, sidder Holger Danske ved sit stenbord. Hernede er der også fangerum, hvor bl. a. præsten Henrik Gerner har siddet som svenskernes fange efter forsøg på at generobre slottet fra dem i 1659. Dronning Caroline Mathilde var forvist til slottet 1772 for sit forhold til Struensee. Nu bruges Kronborg til militær skole samt til Handels- og søfartsmuseum.

352

Kongemagt og kirke har ikke altid kunnet enes. På Bornholm delte de magten. Kongen havde Lilleborg i Almindingen, og ærkebispens i Lund havde **Hammershus**. Det var bygget af konges fjende Jakob Erlandsen, som besad $\frac{3}{4}$ af øen, og hvis broder Andreas sammen med Jaromar af Rygen indtog og afbrændte Lilleborg 1259, så den siden har ligget i ruin. Bispeborgen derimod

knejste på sin klippeknode 74 m over havet. Yderst på knuden var der en palisaderække, på en 10 m høj fæstningsmur, indenfor denne lå bygninger med stalde, lagre, arbejdsrum og boliger og først og fremmest Manteltårnet, fæstningens kerne, dens barfred, med bolig for ærkebispens. Det er det sidste tilflugtssted, hvis en fjende har stridt sig op på knuden og har forceret både palisadeværk og fæstningsmur. Kun i korte perioder var borgen i kongens besiddelse. I 1325 fik han den først efter 16 måneders belejring, og da kun ved udsultning af besætningen. 1522 var kanoner blevet så kraftige, at lybækkerne kunne indtage Hammershus. De genopbyggede borgen og forstærkede den o. 1536.

På billedet ses forrest den mur, der erstattede tidligere palisadeværk. Til venstre er Blommetårnet i fæstningens sydøsthjørne. I midten er Manteltårnet. Her sad Christian IV's datter Leonora Christine og svigersøn Corfitz Ulfeld fangne i 4. stokværk, til de flygtede gennem et vindue i marts 1661. De blev fanget igen i Sandvig og sat i bedre forvaring. Til højre ligger magasinbygningen. Svenskerne havde Hammershus en kort tid i 1658. Bornholmerne dræbte den svenske oberst og fik Hammershus ved list og reddede øen for Danmark. Hammerhus fik dog lov at forfalde og blev 1743 opgivet til nedbrydning og brugt som stenbrud. 1822 frededes stedet.

351

Ved slutningen af den katolske tid styredes kirken også i det øvrige Danmark af vældige bisper, der rådede over store godser på kirkens og egne vegne. Allerede Absalon havde haft store områder og havde bygget sig en borg ved det senere København. På Sjælland havde bispem Gjørsløv og Dragsholm. I Vendsyssel sad bispem på Børglum og Viborgbispem skaffede sig **Spøttrup**, der er afbildet her, en af vore få bevarede verdslige bygninger fra før 1500. Det er måske Niels Glob, der var bisp i årene før århundredskiftet, der fandt på at bygge en borg her i Vestsallings lave, grønne enge, vanskeligt tilgængelig ved foden af et bakkehæld. En 9 m høj jordvold mellem to voldgrave dækkede borgen, som man nåede frem til ad en dæmning og over to vindebroer samt gennem en lang »tunnel« i porttårnet. Dette er med spærremure med vægtergange knyttet til sidefløjene i syd og nord. Hovedbygningen i øst lukker det kompakte bygværk om en lille borggård på 20×16 m. Borgen er bygget af gule og røde munkesten i 1,5 m tykke mure. Under grevens fejde lykkedes det 1534 Skipper Clement i spidsen for de nordjyske bønder at skyde borgen i brand, men ikke at indtage den. Ved genopbygningen ændredes noget, og boligen blev behageligere. Efter reformationen kom Spøttrup i kongens besiddelse. Han forlenede den til adelige, men 1748 fik en rig studebonde, Peder Nissen, fra Ribe-egnen gården. Hans søn holdt 200 stude og kaldtes kongen af Salling. Han testamenterede latinskolerne i Randers, Ribe, Viborg, Ålborg og Århus godt 13000 rigsdaler hver. Pengene kommer stadig skolernes flinke elever til gode. 1937 blev gården atter statsejendom og er nu museum.

229

Kirken har ofte kæmpet mod den verdslige magt. Det gik tit ud over dens religiøse virke. Som regel kunne det religiøse liv dog genskabes, men o. 1500 var der kommet så meget urigtigt ind, at Luthers tanker skabte genklang. Herhjemme forkyndte mester Reinhard på Christian II's opfordring Luthers lære. Vi ved dog ikke nærmere om hans virke. I 1529 udnævntes Hans Tavsens til prædikant ved Nikolai kirke i København. Han var for sin reformatoriske tale i Viborg udstødt af johanniterordenen i 1526 men samme år udnævnt til kongelig kapellan. Han skulle prædike »det hellige evangelium retteligt og renligt efter skriften« og med ansvar overfor kongen og rigsrådet. Få år efter gennemførtes reformationen.

Nikolai kirke er nok fra Absalons tid, men ombyggedes ved middelalderens slutning og genindviendes 1509. Der er dog ikke meget tilbage af den tids kirke heller. 1628 blæste spiret ned under en storm, og et nyt spir faldt under en brand 1795. Ruinerne benyttedes som pakhus og siden som hovedbrandstation. 1868 fik tårnplatformen en mast med en kugle. Denne sættes i forbindelse med et normalur, så den kunne falde ned som tidssignal. I begyndelsen af dette århundrede genrejstes kirken – i det væsentlige som en rekonstruktion af den gamle – med et spir, brygger Carl Jacobsen skænkede. Det hæver sig 94 m over jorden. Sognet er blevet delt mellem nabosognene, så der ikke er brug for bygningen til kirkelige handlinger. Der er derfor mødelokaler og udstillingsrum. Foroven er der orlogsmuseum med en stor del af »kongelig majestæts modelkammer«, hvis skibe er fra tiden efter 1670. I vestenden er der en gennemgang under tårnet. Den kendes som »Hvælvingen«.

231

Hans Tavsens, født 1494, død 11–11–1561, blev munk i johannitterklosteret i Slagelse, Antvorskov. Herfra sendtes han til Tyskland for at læse. Han kom 1523 til Wittenberg, hvor han studerede i to år under Luther. Da han begejstret over de nye tanker vendte hjem til Slagelse, blev han ikke forstået. Han blev sendt til Viborg for at omvende sig til sin gamle tro igen. Men han gav sig tværtimod til at tale til viborgenserne om den nye lære og blev så ekskluderet af sin orden, men kongen, Frederik I, gav ham lov til at prædike, og han samlede snart en hel menighed om sig. Kongen gjorde ham til konge-

lig kapellan men med sæde i Viborg, indtil han i 1529 kaldtes til evangelisk præst ved Nikolai kirke. Han ordinerede flere lutherske prædikanter til præster, og han giftede sig som en yderligere demonstration mod den katolske kirke, der forlanger, at dens præster skal leve i cølibat, ugift stand. Han var en virksom forfatter af kirkelige skrifter ikke mindst som modvægt mod den dygtige katolik Poul Helgesen. Da reformationen officielt indførtes ved rigsdagen i København i 1536, var kirkeskiftet i virkeligheden allerede næsten gennemført landet over. Hans Tavsens blev ikke straks gjort til superintendant, biskop, som flere af hans kampfæller, da man mente det vigtigere, at han tog sig af uddannelse af nye teologer. Han blev derfor gjort til professor, og snart fik han til opgave at være teologisk læremester ved domkapitlet i Roskilde, hvor katolicismen havde særlig trofaste tilhængere. Endelig blev han ordineret til biskop i Ribe, hvor han virkede med nidkærlighed til sin død. Han er blandt de betydningsfuldeste af de danske reformatorer, klog og dristig, til tider voldsom.

**) Den gængsne karavel bar for stor sejlføring. Med vinden på tværs vil den kæntré. Andre mener, skibet sejler sidelæns med den sejlføring.*

169

En vigtig del af vor trafik er altid foregået til søs. Vikingeskibene er velkendte. En anden interessant skibstype er karavellen. Det er et skib, der stammer fra Middelhavets carabela, et orlogsfartøj, som drives frem ved sejl, og som har et højt overskib. Det er smalt fortil og bredt agter, hvor det ender med en plan flade, agterspejlet. Der er som regel 3 master med 2-3 firkantede råsejl på de forreste og et trekantet latinersejl på agtermasten. Denne sejlføring letter manøvreringen, idet latinersejlet tillader, at man går tæt op til vinden. Medens tidligere skibe var klinkbyggede, så skibsplankerne kragede ud over hinanden som tagsten, lå karavellens borde kant mod kant. Samtidig var spanterne gjort kraftigere, så skibene kunne gøres større og drægtigere, bærekraftigere. Det var skibe af den type, Colombus brugte på færdten til Amerika. Som krigsskib havde det kanoner i flere lag på bredsiden. Således var den flåde, kong Hans byggede, Danmarks, ja, Europas første statsbyggede flåde. Af navnkundige danske skibe må nævnes Hans' »Griffen«, »Svanen« og »Badekvasten«, Christian II's »Maria«, Skipper Clement's »Peter van Hull« og Claus Kniephof's »Den flyvende Geist«. De skulle holde hanseaterne stangen og spillede en stor rolle under grevens fejde. Kort efter afløstes de af linieskibe, en videreudvikling af karavellen.

386

Den forøgede danske søfart måtte kræve sikkerhedsforanstaltninger. 1521 udstedte Chr. II en lov om skibbrud, hvorefter de skibbrudne og deres gods skulle sikres. Bisperne i Børglum og Viborg, der havde tjent store penge på vraggods og nok ofte ligefrem ved udplyndring, klagede sig. Kongen mindede dem om ordene »du skal ikke ihjelslå« og »du skal ikke stjæle«. Snart efter flygtede han fra landet, og loven blev opgivet. I nye bestemmelser fra 1540 fastslås, at man ikke må tage eller røve nogen skibbruden mand, strandingsgodset nævnes ikke. I 1533 begyndte man en afmærkning af farvandene ved at udlægge en søtønde ved Middelgrunden. De næste kom i 1560 ved Skagen, Læsø, Anholt, Falsterbo og Dragør. Samtidig rejste man vippefyrr på Skagen, Anholt og Kullen. De bestod af en 1,5 alen dyb jernkurv, så vid som en tønde, ophængt i egetømmer bygget som en »papegøje«, så kurven kunne løftes 20 alen, ca. 13 m, op. De skulle brænde fra første nat i marts, når skibsfartens vinterdvale var forbi og isen var væk, til 11. november. Der fyredes med brænde, hvilket gik meget ud over skovene, især på Anholt.

En tid anvendte man tranlanterner men vendte så tilbage til vippefyret, nu kulfyret. 1772 fik Kronborg sit fyr og 1805 indrettedes det første spejlfyr på Christiansø. Fra 1842 benyttede man linser, og endelig 1889 byggedes Hanstholm som det første elfyr.

Fyrene sorterer under Fyr- og vagervæsenet (vager er sømærke), der har sørget for en udmærket sikkerhedstjeneste. Nu sikres de skibbrudne og deres ejendom af hårde love, medens herreløst strandingsgods tilfalder staten og sælges ved auktion.

334

Fyr- og vagervæsenet er den passive sikkerhedstjeneste. En aktiv tjeneste for nødstedte skibe kom sent i brug. Problemet blev klart for sandflugtskommissær C. Claudi, der overværede flere strandinger på vestkysten og så mange drukne, uden at hjælp var mulig. I sin trang til at gøre noget tog han til England og besøgte Royal Life Board Institution, og da han kom hjem, var han medstifter af Foreningen til søfartens fremme, 1845. Allerede

året efter byggede foreningen en redningsbåd til Agger, næste år byggede Københavns frimurerloge en redningsbåd til Flyvholm og et raketapparat til Klitmøller. Nu blev regeringen interesseret. En kommission nedsattes, og 1851 oprettedes en række raketstationer, nogle også med redningsbåde. Året efter kom loven om **redningsvæsen**.

De første redningsbåde var robåde, og redningsarbejdet var forbundet med stor fare. Nu bruges også motorbåde, der er meget sikre i søgang. Til redning af havarister på det åbne hav har man nu store skibe. Private selskaber supplerer redningsvæsenet med bjergningsdampere med dykkerudstyr og redningsmateriel. I nutiden, hvor badning er blevet almindelig, har man også opstillet redningsmateriel, der kan tages i brug til nødstedte svømmere.

422

En væsentlig del af fjerntrafikken er altid foregået til søs. Helt betydningsløs har landtrafikken dog ikke været. Fra Viborg til Danevirke går en gammel vej, Jyllands vigtigste hovedfærdselsåre. Her færdedes handelsmand og pilgrim, her drog hæren frem til grænsen, her dreves stude, okser og heste til eksport sydpå, og her færdedes de, der skulle til landsting i Viborg. Det er hærvejen. Nord for Kongeåen kaldes den også kongevejen, studevejen eller gammel viborgvej, sydligere hedder den oksevejen. Også navnene adelvejen og alvejen bruges. På flere steder er vejen beskyttet ved voldanlæg mod en fremtrængende fjende. Sydligst slog Godfred obotriterne, Karl d. Stores forbundsfæller 808. Da blev Ejderen Nordens grænse, eller som det også udtrykkes Romani imperii terminus, romerrigets grænse. Godfred byggede vold ved Danevirke. Forsvarsanlægget her er siden udvidet bl. a. med Valdemarsmuren. Danevirke gik tværs over den jyske højderyg og endte i øst i halvkredsvolden om Hedeby, vor første store handelsby. Nordligere ligger resterne af det 15 km lange Olmerdige ved Urnehoved, det gamle sønderjyske tingsted. Her har der stået et slag allerede i folkevandringstiden o. 450 mellem jyder og angler. Højere oppe ligger **Immervad bro**. Her kæmpede Erik af Pommern med holstenerne o. 1422 og fik »et fandens bad«, hvorfor stedet også er kaldt Jammervad. Ved denne smukke bro mødtes hærvejen og en studevej fra Haderslev, ad hvilken der endnu 1651–52 passerede næsten 16000 okser.

298

Reformationstiden er også en renaissancetid, genfølelsetid, på kunstens og videnskabens område. Blandt den tids videnskabsmænd er **Tycho Brahe** særlig fremtrædende. Født 1546 i Skåne i en gammel dansk adelsslægt kom han som 13-årig som student til København og som 16-årig drog han på udenlandsrejse for at søge uddannelse til statstjeneste. Den kendte forfatter Anders Sørensen Vedel var hans hovmester, men kunne ikke holde ham til de rette studier. Brahe var allerede som 14-årig meget optaget af en solformørkelse, og nu gav han sig for alvor i kast med astronomi, astrologi (skæbnetydning efter stjernerne) og kemi. Og da han kom hjem til sin morbroder i Skåne, opdagede han 11-11-1572 en ny stjerne i Cassiopeja. Hans skrift om denne, »De stella nova« (Om den nye stjerne), gjorde ham berømt. For at få ham til at blive i Danmark med sin videnskab, gav Fr. II ham Hveen som len. Her byggede Brahe Uranienborg og Stjerneborg, så han kunne samle en kreds af unge, med hvem han kunne dyrke astronomien. De gjorde mange omhyggelige og værdifulde iagttagelser.

Han var hård mod sine undergivne, der ofte klagede over ham. Han fik da også flere påmindelser om at holde orden på sit len, og han gjorde sig upopulær i adelen ved at gifte sig under sin stand. Frederik II lod ham dog beholde Hveen, men under Chr. IV gik det galt. Han ville have orden i lenet og lyttede også til de øvrige klager. Misforholdet endte med, at den store astronom rejste ned til kejser Rudolf II i Böhmen, hvor han fik bolig i Prag. Her døde han 1601 og blev bisat i Teynkirken. Det keplerske verdensbillede bygger for en stor del på hans iagttagelser.

133

Christian IV var kun 11 år, da hans far døde, men først som 19-årig overtog han regeringen efter at have underskrevet en håndfæstning. Han skulle sikre adelens privilegier, være uvildig dommer og sørge for kirker og skoler. Som ung havde han dygtige og samvittighedsfulde rådgivere, og han var selv godt opdraget til sin kongegerning med sprog, ridning, jagt og tegning. Han savnede dog dybere forståelse for mennesker. Første del af hans regeringsperiode var en lykkelig tid. Finanserne var i god orden. Lov og ret trivedes,

selv om man hverken havde nogen egentlig grundlov eller en samlet rigslov. I meget gjaldt kong Valdemars jyske lov fra 1241. Kongen var en ivrig og kyndig bygherre, der opførte Frederiksborg, Rosenborg, Børsen, Rundetårn, Tøjhuset, Nyboder og fæstningerne Akershus, Krempe, Kristianopel, Varberg, Halmstad og Bohus. Han anlagde byerne Christiania, Christianshavn, Glückstadt og Frederiksstad. I sidste del af hans regering kom ulykkerne over landet. Han tabte i 30-årskrigen, så tyske soldater besatte Jylland, og i Torstenssonfejden med Sverige, hvor han mistede Herjedalen, Jämtland, Øsel og Gotland samt Halland for 30 år.

I slutningen af den lykkelige tid, 24-12-1624, udstedte han en forordning om postvæsen. Der skulle oprettes en rute fra Helsingør over København til Hamburg og en København-Varberg. Borgmestre og råd skulle sørge for logis til overnatning for budene. Værten skulle være en god, ædru og flittig danne-mand. Som postskilt skulle udhænges et skilt med en hvid, løbende hest. Således opstod de første postkontorer med gæstgiveri. Taksterne rettede sig efter vægt og afstand. Fra København til Hamburg 12 skilling for et alm. brev. Skulle et brev befordres af flere bude, skulle det første have betalingen og betale en del videre til det næste o. s. v. Kun på hovedruterne medførtes pakker. I freden med Sverige, Brömsebrofreden, bestemtes det, at svenske postbude uhindret måtte rejse gennem Danmark. I 1647 bevilligede kongen penge til oprettelsen af et norsk postvæsen.

353

Børsen i København er bygget som et led i Christian IV's bestræbelser for at gøre byen til en storstad og et veludstyret handelscenter. Det var i den såkaldte merkantilismes tid, hvor man lagde vægt på at få overskud på handelen ved at grundlægge handelskompagnier og erhverve oversøiske kolonier. Bygningen, der stod næsten færdig i 1624, dækker omtrent $\frac{1}{2}$ td. land, en vældig bygning for en by, der ikke rummede stort mere end 25000 indbyggere. Det er en smuk og ejendommelig renaissancebygning af røde mursten og lys sandsten med kunstigt udformede gavle og kviste samt et irgrønt tag kronet af et særpræget tårn med et slankt spir formet af fire lindorme, hvis haler snor sig sammen opad bærende vindfløjen og med hoveder mod alle fire verdenshjørner. De ruger årvågent over de værdier, bygningen rummer. Hvor børsen blev lagt var der før åbent vand. Kongen anlagde derfor en dæmning, der dels skabte plads for nybygningen, så der kunne sejles til begge dens langsider, dels nærmede slotsholmen til den nye bydel Christianshavn. Beliggenheden gav også en god beskyttelse mod de storbrande, der siden hærgede byen. Det er arkitekterne Laurids og navnlig Hans Steenwinkel d. y., der har æren af bygværket. I stueetagen indrettedes 40 rum i to rækker beregnede til udsalgs- og pakrum. Der var indgang direkte fra den ikke særlig brede gade. På 1. sal, hvortil der fører en rampe ved vestenden, var der eet stort lokale indrettet til butikker og kramboder. Christian V fastslog, at der skulle

betales bøder for »skielsord og slag, som af vred hu begæes, imedens børstimen varer«. Børstavlen bragte notitser om lasterum i skibe, kurser og magistratsmeddelelser, en enkelt gang endog skandskrifter, som blev beordret offentligt brændt af bøddelen på Nytorv.

Børsbygningen er den ældste i verden, der endnu bruges til handel, men nu er det handel med aktier og obligationer, der foregår her, og det er her, smørnoteringen finder sted. Bygningen er tillige hjemsted for grossererstet.

273

Selv om Chr. IV ikke havde kunnet enes med Tycho Brahe, var han dog interesseret i astronomi og måske navnlig astrologi. Han lod Brahes elev Longomontanus medvirke ved bygningen af Rundetårn, der både skulle være kirketårn for Trinitatis kirke og observatorium. Det kaldtes Stelleburgum Regis Hauniensis, kongens stjerneborg i København. Skønt kikkerten var opfundet kort før tårnets bygning, synes der aldrig at være sket epokegørende observationer derfra (Rømer gjorde sine iagttagelser over lysets tøven i Paris). Tårnet tjente som observatorium til 1861, da observatoriet på volden var færdigt, og i 1772 til 1909 blev der givet tidssignal derfra som fra Nicolai kirke. I vor tid er tårnet taget i brug til folkeobservatorium.

Tårnet er cylinderformet med en cylinderkerne. Mellem disse cylindre går en sneglegang. Ad denne red Peter d. Store, medens hans hustru kørte op til toppen. Og her legede kirkens kordrenge, medens der prædikedes. En gang faldt en af dem ned gennem den indre cylinder. Han frelstes dog af en blød affaldsbunke forneden! På tårnet står en rebusindskrift, der af københavnernes tydedes: »Krim-krams-Christian-4-tal«, medens løsningen er: »Doctrinam et Justitiam dirige Adonai Coronati Regis Christiani Quarti«, »Herre, led tro og retfærdighed ind i den kronede konge Christian IV's hjerte.« Mange kommer, når tårnet nævnes, til at tænke på Fritz Jürgensens tegning med manden, der ligger knust ved tårnets fod, medens folk kommer ilende til: »Gud! Stødte De Dem?«

288

Tycho Brahe havde ingen direkte arvtager, men lægen og naturvidenskabsmanden Rasmus Bartholin, bekendt for opdagelsen af kalkspats dobbeltbrydning af lyset, påtog sig at udgive hans værker. Som elev og medhjælper havde han Ole Christensen Rømer, født 25-9-1644 i Århus. Da en fransk videnskabsmand kom herop for at bestemme Uranienborgs geografiske beliggenhed, fik han Rømer til at gøre arbejdet. Dette gav anledning til at Rømer kom til Paris, hvor han opdagede lysets tøven, det at lyset bruger tid for at komme frem. Hvor stor hastigheden var, fandt han ikke. Han var praktisk anlagt og fandt på nye tandhjulssystemer og bistod ved konstruktionen af springvandene i Versailles. Han fremstillede også astronomiske instrumenter. Hans ry skabte ham et astronomiprofessorat i København. Han var ikke tilfreds med Rundetårn som observatorium, så han indrettede sit eget i Vridsløsemagle. Han blev imidlertid sat til så mange opgaver, at det kneb at få tid til astronomien. Han var med ved oprettelsen af navigationsskolen, forbedring af vandforsyningen, opmåling af landevejene, optagelse af matriklen, fortegnelsen over alle landets ejendomme, gennemførelse af ensartet mål og vægt. Han blev også medlem af højesteret og havnedirektion samt udnævnt til politimester og overborgmester i København, hvis gadebelysning han tog sig af. I 300-året for hans fødsel oprettedes det nye Brofelde observatorium.

445

*) Mærket er udstedt som vidnesbyrd om, at vi ikke blot freder naturværdier men også karakteristiske, smukke bygninger.

København har i århundreder været omgivet af volde og grave. Rester er bevarede i Tivoli, Ørstedsparken, Botanisk have og Østre anlæg. Først 1852 opgav man voldsystemet og tillod, at folk flyttede udenfor, hvor forsvarshensyn hidtil havde krævet et bredt, ubeboet bælte. Der havde været mange ulemper knyttede til sammentrængningen af en stedse stigende befolkning bag voldsystemet. Pest, kolera og andre epidemiske sygdomme hærgede gang på gang og bortrev store menneskemængder under de uhygiejniske forhold, der herskede, og ildsvæder fik let et katastrofalt omfang i de sammenstuede, brandfarlige huse. I oktober 1728 opstod således en brand i nærheden af Vesterport (øst for den nuværende Rådhusplads). Der blæste en kraftig vind af sydvest, og brandmandskabet, der havde været til sprøjteprøve, havde druk-

ket sig fuldt! Næsten 1700 af byens godt 4000 huse brændte. Ved genopbygningen blev byen ikke meget bedre og mange af »ildebrandshusene« var temmelig tarvelige. En god bygning var dog borgmester Berregaards 3-fløjede hus, der siden lukkedes med en fjerde fløj med et smukt portparti ud mod kanalen (overfor Thorvaldsens museum). Til denne bygning flyttedes det i 1688 grundlagte assistenshus, der var blevet en kongelig institution med privilegium på at udlåne penge mod pant. Gennem tiderne har mange måttet klare sig i en økonomisk krise med at gå til »onkel« og »stampe« deres værdisager. I vor tid er der langt mindre brug for pantelånere, så assistenshuset er nedlagt og statsministeriet og kulturministeriet er flyttet ind i lokalerne. Også naboejendommene er ildebrandshuse. Det nærmeste har hørt under assistenshuset og bærer et lille relief »Hans Blasen i pæretræet« til minde om en tidligere ejer, en karl ved vejerhuset, der havde et pæretræ foran sit hus. Disse huse er alle fredede ligesom huset, der ses til højre for ministerialbygningen, Gl. Strand 52.

370

Et andet hus, der også vidner om, at der også kunne bygges smukt efter den store brand, er **Prinsens palæ**. Det er N. Eigtveds første selvstændige værk. Han byggede det 1743-44 i den nye franske barokstil til kronprins Frederik (V) i anledning af brylluppet med prinsesse Louise af England. Allerede kronprins Christian (VI) havde boet på stedet, men nu blev den ældre bygning for størstedelen nedrevet. Den nye bygning blev strengt symmetrisk med en tre etagers hovedbygning i tre længer forbundne med en een etages forbygning, så man fra hovedbygningen kunne se over til Christiansborg slot. Palæet blev 1845 taget i brug til verdens første etnografiske museum, der var oprettet 1841 af købmanden Hans Jürgensen Thomsen med dele af Fr. III's kunstkammer som grundstamme. I 1853 rykkede også Det kongelige kunstmuseum, antiksamlingen, ind i palæet. Den rummede ligeledes dele af Fr. III's kunstkammer samt af endnu ældre ting fra adelige samlinger. Endelig kom **Nationalmuseets** samlinger af danske oldsager ind 1855. Disse samlinger skabtes af Den kongelige Commission til Oldsagers Bevaring fra 1807, der også fik dele af kunstkammeret med Ole Worms oldsager. Også her havde Thomsen gjort sig bemærket, idet han havde fundet, at oldtiden kunne deles i 3 dele efter sine redskaber: Sten-, bronze- og jernalder. Senere udvidede Worsaae museet med en mønt- og medaillesamling, som han fik flyttet fra Rosenborg 1867. 1920 kom Dansk folkemuseum til. 1929 udvidedes museumskomplekset betydeligt af arkitekt Mogens Clemmensen, men blev alligevel snart for lille, så meget måtte flyttes ud. Afdelinger, der bor andetsteds end i Prinsens palæ, er Frilandsmuseet ved Sorgenfri, Museet for Danmarks frihedskamp på Esplanaden, Filmarkivet og nationaldiskoteket, Nationalmuseets købstadsundersøgelser og mølleudvalget samt de etnologiske undersøgelser i Brede.

241

354

Ved århundredets midte var følgerne af Københavns brand nogenlunde overvundne og ny rigdom til disposition. **Amalienborg plads med Frederik V's statue** er udtryk for enevældens trang til selvhævdelse og er planlagt med kongehusets 300-års jubilæum for øje. 4 af tidens store mænd fik grunde omkring den 8-kantede plads med ret og pligt til at bygge ens palæer: Levezau, hvis palæ ses på frimærket, Moltke, Løvenskjold og Brockdorff. Elgtved byggede husene i barok stil med en del rokokko detaljer. De fik kælder og 3 etager. Sidebygningerne er kun på to stokværk. Midtpartierne har ioniske søjler samt gesimser kronede med balustre, statuer og vaser. Som midtpunkt i den nye bydel, Frederiksstaden, fik pladsen navnet Frederiksplads. Her rejstes den fornemme rytterstatue af kongen, som franskmænden J. B. Saly skabte. Man havde formået Det asiatiske kompagni til at betale den. Det blev 550000 rigsdaler. De kostbare palæer havde kun kostet ca. 50000 rigsdaler. Statuen regnes imidlertid for en af de 3 bedste rytterstatuer i verden. De andre er Donatello's af Gattamelata og Verrocchio's af Colleoni, begge Italien. Transporten til pladsen klaredes ikke uden vanskeligheder. Den vejede 22 t og lod sig nødtigt rokke af stedet. Og da man så var på vej ind på pladsen, skete det med halen forrest. Dette kunne virke anstødeligt, så man måtte hale den ud igen og vende den, så man ikke forså sig mod den hedengangne konge. Han er fremstillet i et let vuggende trav på en hingst, der af hestekendere anses for ideel af bygning og bevægelse. Kongen er selv blid og folkelig på en måde, der står i modsætningsforhold til hans romerske feltherredragt og sejrherrelaubærkrans (han havde ingen sejre at se tilbage på). Der er ingen stigbøjler, da sådanne ikke kendtes i oldtiden.

357

En naturlig følge af kongens interesse for pragt og skønhed var oprettelsen af en kunsthøjskole efter udenlandske forbilleder. Allerede 1701 havde kunstnere bedt Fr. IV om at danne et akademi. Betegnelsen stammer fra en lille

lund ved Athen opkaldt efter en heros, Akademos. Her underviste filosofen Platon. Senere har andre skoler brugt navnet, der også har betegnet samfund af kunstnere eller videnskabsmænd. Herhjemme opstod akademiet ikke straks. Der oprettedes en tegneskole, der udviklede sig til en maler- og billedhuggerskole. I 1751 var den kongelige arkitekt Eigtved blevet skolens direktør. Den havde til huse i hans atelierer på Christiansborg og siden Charlottenborg, hvor der samtidig oprettedes en bygmesterskole. Dette var oprindelsen til **Det kongelige akademi for de skønne kunster**, der indviedes 31-3-1754, Fr. V's fødselsdag. Da var Eigtved imidlertid syg og snart efter døde han, så det blev franskmændene billedhuggerne Saly og le Clerc og arkitektbrødrene Jardin samt den svenske malerprofessor Pilo, der kom til at præge det nye akademi. I 70'erne erstattedes de af danskere, og 1814 fik akademiet en ny fundats og det nuværende navn. På billedet ses hovedet af Sals foran omtalte rytterstatue. Der skal være nogen portrætlighed.

270

Chr. IV havde forgæves ført 3 krige for at hævde Danmarks førerstilling i Norden, og efter hans tid svækkedes vi yderligere. Fr. IV kunne ikke ved deltagelse i den store nordiske krig 1700-21 genvinde noget af det tabte. Blandt dem, der huskes fra den tid er Tordenskjold og **Vitus Bering**. Bering, der var født i Horsens 1681, trådte i den russiske flådes tjeneste, og var således med vore forbundsfæller i krigen mod Sverige. Han avancerede til kaptajn. Så fik han den opgave at se, om der var landforbindelse mellem Asien og Amerika. Forråd slæbtes til Kamchatka, hvor der byggedes skib. Han sejlede ud med løjtnanterne Spangenberg og Chirikov. De fandt det stræde, der bærer hans navn. Det hævdes nu fra russisk side, at strædet allerede var fundet af russeren Simin Dezhnow i 1648. Denne har åbenbart lige så lidt som Bering vidst, om det var et stræde, eller om der var en anden landbro mellem fastlandene. Bering kortlagde Kamchatka, planlagde videnskabelige ekspeditioner og drog selv ud for at lede efter øer øst for Kamchatka og for at søge den amerikanske kyst. På sin sidste sejlsads nåede han først øen Kayak, hvor hans læge, Steller, gjorde notater om indianernes huse og forråd. De indfødte selv var flygtede. Derfra nåede de Alaska og sejlede så vest på langs Aleuterne. Vejret var dårligt og ofte tåget. Mange fik skørbug og tog ikke hensyn til Stellers råd om at spise græsarter og urter. På Beringøen gik man i land og indrettede vinterkvarteret i udgravede, sejldækkede huler. Bering var syg og døde 19-12-1741 efter nogle ugers forløb. Skibet blev slået til vrage, men et nyt blev bygget til at føre de overlevende hjem med forskningsresultaterne.

244

I slutningen af 1700-tallet oprandt nye tider for bønderne. Der skete talrige reformer: Hoveriafløsning og ophævelse af fællesskabet 1781, forbedring af bondens retsstilling 1787, livegenskabet i Sydøst-Slesvig ophæves og nye driftsformer indføres. Men det, der for flertallet står som den vigtigste begivenhed, er stavnsbåndets ophævelse. Det havde fra 1733 til 1788 bundet bønderne i deres bedste år til hjemstavnen. Det var godsejerne, der skulle stille soldater, og det var bønderkarle, der brugtes dertil. I en tid, hvor mange unge gerne ville til byerne, bl. a. fordi landbruget forrentede sig dårligt, fik godsejerne kongen til at udstede forordningen om stavnsbåndet. Herved sikredes på den ene side tilgangen til hæren og på den anden – og ikke mindst væsentlige – arbejdskraften til godserne. Dette ses også af, at man har rejst krav om stavnsbånd også for kvinder. Dette blev dog ikke gennemført. I 1742 var mænd forpligtede til at blive på hjemstavnen fra de var 9 til 40 år, og siden måtte en hjemsendt soldat kun søge arbejde eller fæste gård på sin hjemegn. Da stavnsbåndsløsningsloven kom den 20. juni 1788, bestemtes en langsom overgang til fuld frihed. Det kom til at vare 12 år. Men friheden kom, og fejres skulle den. Folket rejste frihedsstøtten i København ved Vesterport, hvor tallose bønder daglig passerede den, når de bragte fødevarer til byen. Støtten er tegnet af Abildgaard og udført af Wiedewelt, Weidenhaupt m. fl. Thårup forfattede indskriften: Kongen kiendte, at borgerfrihed, bestemt ved retfærdig lov, giver kierlighed til fædreland, mod til dets værn, lyst til kundskab, attrå til flid, håb om held. – Kongen bød: Stavnsbåndet skal ophøre, landbolovene gives orden og kraft, at den fri bonde kan vorde kiek, flittig og god, hæderlig borger, lykkelig. Reliefferne symboliserer frigørelse, retfærdighed, tapperhed og fædrelandskærlighed. Obeliskens er af nexøsandsten.

443

Engang var det meste af Danmark skovklædt, nu er det et af de skovfattigste lande i Europa. Meget blev ryddet til opdyrkning og bebyggelse, herom vidner de mange stednavne på -rød sikkert, medens navne, der ender på -holt og -skov på træfattige steder viser, at der må have været skov en gang

før 1200. Til udvinding af salt fra Vesterhavet, til fremstilling af jyddepotter og brænding af trækul er mange skovstykker gået til. Også hus- og skibsbygning har taget sin part af skovene i tider, da man ikke forstod betydningen af plantning. Store strækninger, navnlig i Jylland sprang i lyng og kunne kun give et ringe udbytte. Ingen turde rigtig binde an med opdyrkningen. I 1760-erne fik man tyske kolonister til Danmark for at dyrke kartofler på heden. Kun få blev her og klarede sig på hedestrækningerne ved Frederiks - opkaldt efter Frederik V, der interesserede sig varmt for sagen - og af dem lærte vi efterhånden at spise kartofler. Det danske Landhusholdnings-selskab tog sig også af arbejdet på heden og præmierede særlig flittige og udholdende hedeboender. Men rigtig gang i hedens opdyrkning kom der først, da Det danske Hedeselskab stiftedes i 1866. Her var lederen af Århus vejdistrikt, kaptajn **Enrico Mylius Dalgas**, godsejer F. Mourier-Petersen og Georg Morville. Dalgas var initiativtageren og blev direktør og Mourier-Petersen formand. Selskabet forbedrede vejforholdene, så hedeboenderne lettere kunne komme i kontakt med omverdenen, afvandede enge, åbnede mergelgrave og fremmede træplantning. Efterhånden skabtes store plantager, og moser blev opdyrkede, vandingskanaler gravedes til afvanding af våde og forsyning af tørre jorder. I over 25 år arbejdede de tre mænd sammen på forbilliglig vis og satte meget i gang, som deres efterfølgere har kunnet fortsætte. Dalgas lærte efter krigen, hvor vi mistede Slesvig, ordet »hvad udad tabes skal indad vindes« og virkelig gjorde det gennem landvindingerne på heden. Selskabet har siden medvirket ved inddæmningsarbejder, læplantninger og meget andet under anvendelse af en udmærket stab af ingeniører.

381 - 382 - 383

Landbruget har siden oldtiden været vort hovederhverv. Det beskæftigede langt den største del af befolkningen. Endnu o. 1900 beskæftigede det ca. 40 %, men siden er mekaniseringen trængt frem, så landbrugsproduktionen nu kan klares af 13 %, og tallet ventes at gå endnu længere ned, medens produktionen alligevel stadig stiger. I middelalderen og begyndelsen af nyere tid eksporterede vi stude, senere kom en eksport af smør og korn, men da jernbaner i Rusland og U.S.A. muliggjorde billigtransport fra de store kornområder i øst og vest, måtte landbruget lægges om. Vi købte det billige korn til foderbrug og avlede køer og grise. Det første andelsmejeri i Hjedning ved Varde, fulgtes snart af flere, og fra 1887 kom svineslagterierne til med Horsens' som det første. Nu blev »forædlede landbrugsprodukter« for alvor en eksportfaktor. Landbruget bringer os nu milliardbeløb. Mest får vi for bacon, men også kød, smør, ost, fjerkræ og æg bringer mange penge. Først i de seneste år har industrien formået at bringe flere penge hjem end landbruget. Men eksporten klares ikke uden en stor indsats i konkurrencen med andre landbrugslande. De danske landbrugsvarer må præsenteres for vore turister og tilrejsende sagkyndige og for udlandet på udstillinger, reklame og

andre salgsmøder. For at give salgsbestræbelserne ekstra slagkraft oprettedes Afsætningsrådet i 1958. Her samarbejder landbrugs- og salgsorganisationer om markedsforskning, reklame og varetilpasning udadtil og konkurrencebegrænsning i forholdet mellem de hjemlige producenter og sælgere.

410

Tidligere tider havde deres gøgl ved markeder, kroningsfestligheder og andre særlige lejligheder. Efterhånden blev der brug for et varigt forlystelsessted i København, derfor skabtes Tivoli af Georg Carstensen. Han er født 31-8-1812 og oplevede på en rejse til London lysthaven Vauxhall, hvis navn fra 1660 skal stamme fra en parisisk vintapper Vaux, der havde navngivet det parisiske forlystelsessted Tivoli-Vauxhall. Dette navn fik vort hjemlige etablissement også til 1878, da man forenkledede navnet til »Tivoli«.

Carstensen fik tilladelse til at bygge sit tivoli på glaciets (det ubebyggede terrain foran en fæstning) mellem Vesterport og Kalveboderne. Med et privilegium på 5 år åbnede han Tivoli 15-8-1843. Begyndelsesvanskelighederne var store, så både Carstensen og hans have kom i pengevanskeligheder. Han gik med i 3-årskrigen mod slesvig-holstenerne og rejste siden til U.S.A., hvor han bl. a. medvirkede ved indretningen af en udstillingsbygning. Han vendte hjem og døde 4-1-1857.

Tanken med Tivoli havde været god, men gennemførelsen for primitiv. Med gode folk som komponisten H. C. Lumbye som orkesterleder og en dygtig pjerrot som hovedfigur i den italienske pantomime reddedes økonomien. Tivoli ejes nu af et aktieselskab, der har lejet 8 ha af Københavns kommune, der har en god indtægt af den gamle have, der hvert år har langt over en million besøgende. Tivolisøen er en rest af den gamle voldgrav, der sammen med et væld af blomster forskønner anlægget. Blandt disse søger ældre mennesker ly for trafikstøjen om formiddagen, medens børnene besøger den fantasifuldt indrettede legeplads. Om aftenen søges bjerggrutsjebane, boder, dansesaloner, basarbygninger, gøgl, kinesisk thehus og restauranter af gæster fra fjern og nær. De glæder sig over den festlige belysning og de prægtige festfyrværkerier.

423

En vigtig baggrund for et lands kultur er dets undervisning. De ældste skoler, vi kender i Danmark, var knyttet til domkirkerne. Det var latinskoler, hvor

drengene lærte at læse og skrive latin, middelalderens fællessprog og kirkesprog. Efter reformationen søgtes undervisning gennemført i større eller mindre omfang til forskellige tider. Christian II havde sine skolelove og Frederik IV indrettede sine rytterskoler, d.v.s. 240 almueskoler på kronens ryttergodser. Men en virkelig folkeskolelov kom først i 1814 med »Anordning for Almueskolevæsenet i Købstæderne i Danmark« m.v. København havde egne forordninger og for landdistrikterne kom tilsvarende. Købstæderne skal herafter have almindelige borgerskoler med undervisning i de for almuens mest uundværlige kundskaber. Der arbejdes i skolen fra 7-11 og 4-6 om sommeren og om vintren 9-12 og 1-3, men »Løvedag Eftermiddag holdes ingen Skole«. I 4 uger fra høstens begyndelse ophører skolegangen. Egne børn og tyende kan holdes hjemme 2-3 uger i sædetiden og 3-4 uger om efteråret til markarbejde. Udebliver børnene fra skole uden gyldig grund, betaler forældrene bøde fra 3-24 rigsbankskillings daglig. Kan de ikke betale, straffes de først på kroppen, anden gang med fængsel på vand og brød, siden tvangsarbejde. Børnene skal møde »reenlige og sømmelige påklædte«. Læreren skal have sådan løn, som findes at stå i forhold til »hans vigtige og møjsommelige Arbejde«. Om skolevæsenet på landet vitterliggør kongen i sin landsfaderlige omhu, at »Statens tilvoksende Ungdom betimeligen læres at kiende, hvad enhver skylder Gud, sig selv og andre, og hvorledes han ved retteligen at bruge sine Evner kunne blive gavnlig for Borgersamfundet«. Ingen bør have mere end $\frac{1}{4}$ mil, knapt 2 km, til skole. Hver klasse bør søge skolen 3 fulde dage om ugen, i øverste klasse mødes der dog kun 2 dage om sommeren fra 1./6. til feriens begyndelse. Børnene i denne klasse skal gå i kirke sammen med læreren, de yngre med deres forældre. Det kneb at få lovene ført ud i livet. Der manglede lærere og penge.

444

Folkeskolen har været en god igangsætter og har skabt et godt grundlag for videre oplysning og uddannelse. Og da bønderne havde fået valget, måtte der naturligt rejses højskoler, hvor de kunne få en bedre forståelse af samfundsforholdene og deres eget ansvar. Det var N. F. S. Grundtvig, der fik ideen til højskolen, men der måtte andre til at føre den ud i livet. Professor Chr. Flor skabte den første højskole, den i Rødning i Sønderjylland, 1844. Den næste rejste **Kristen Kold** i Ryslinge på Fyn. Han skildres som en Sokrates blandt bønder. Han kunne tale med dem, så de lærte at bruge forstanden, og han fortalte verdenshistorie, så de fik udsyn og samfundsforståelse. Han ville »oplive« dem til et kristent, nationalt og personligt liv i næstekærlighed. Højskolen er ingen eksamensskole, selv om der undervises i fag som regning og dansk, læsning og skrivning. Disse fag tjente til at genopfriske og uddybe folkeskolekundskaberne blandt den voksne ungdom. Kristen Mikkelsen Kold var født i Thisted i 1816 i et fattigt men åndeligt vågent hjem. Han fik uddannelse som lærer. Han lærte snart at holde af »det levende ord«, den

mundtlige beretning, som undervisningsmiddel, og han foretrak at forklare og samtale med eleverne fremfor at kræve udenadslæren. Denne undervisningsform var endnu ikke godkendt i folkeskolen. Siden drog han med en missionær til Smyrna for at virke blandt muhammedanerne. Som 32-årig meldte han sig til tjeneste under 3-års-krigen og i 1851 begyndte han sit højskolevirke. Det har sat sit uudslettelige spor på den danske folkehøjskole og dens børn: Landbrugsskolerne og efterskolerne. Disse er en slags højskoler for de 14-18-årige.

372

Folke- og højskole har gjort meget til at højne den danske befolknings oplysning og almene dannelse, men mange må have en videregående uddannelse. Nogle søger universitet og læreanstalt, andre går på landbohøjskolen. 1747 genopstod Sorø akademi. Akademisterne skulle lære amts- og godsadministration og nogen landbrugsøkonomi at kende. Muligvis har Holberg været med i forhandlingerne, i hvert fald skænkede han akademiet betydelige ejendomme. Han var en tilhænger af højere landbrugsundervisning og mente ikke videnskabens og kunstens 9 musen ville tage det fortrydeligt op, om landbrug blev et akademisk studium. Akademiet sygnede hen efter 50 års forløb. Det genoprettedes en snes år senere som agerdyrknings- og forskningsinstitut. Forstundervisningen flyttedes fra Kiel til Sorø. En del vanskeligheder gjorde, at man søgte en ny løsning. Senere statsminister Estrup fremsatte et forslag i Roskilde stænder i 1842. H. C. Ørsted ville have undervisningen til hovedstaden. Veterinærstudiet, dyrlægestudiet, fandt allerede sted i København, idet der var oprettet en skole på Christianshavn i 1773. I 1865 kom loven om nyordningen. Bindsbøll byggede en stor skole og siden udvidedes den af Fenger og Gnudtzmann. 1-7-58 begyndte den nye skole sit virke med et undervisningsrådsmøde med alle de den dag tiltrådte lærere og docenter. Og 24-8 åbnedes Den kongelige veterinær- og landbohøjskole for dyrlæge-, landbrugs- og landinspektørstuderende. Senere kom gartneri-, forstbrugs- og mejeribrugsstuderende til. Der oprettedes landøkonomisk forsøgslaboratorium, arboret (forstbotanisk have) i Charlottenlund og beslagsmedekursus. Også det første seruminstitut knyttedes til højskolen. Kravene til undervisningsplads er imidlertid steget så voldsomt, at man i jubilæumsåret var i fuld gang med overvejelser af mulighederne for at flytte højskolen eller dele af den væk fra byen. Man har klaget over, at frimærket ikke kan virke som vidnesbyrd om landbohøjskolens virke og dansk landbrugs høje stade.

429

En særlig slags skoler er *handelsskolerne*. De har deres baggrund dels i erhvervslivets krav om at få kyndige funktionærer dels i de unges forståelse af en uddannelses værdi for fremtidig fremgang. Efter krisen og krigen i 1813 varede det længe, før Danmarks erhvervsliv kom i orden. Bortset fra Nationalbanken og dens filialer havde vi ingen banker, og sparekasserne var ikke indstillede på pengeforretninger. Hen mod århundredets midte begyndte Fyens Diskontokasse. Men i hovedsagen gik ikke alene hovedparten af vor handel men også en stor del af pengeforretningerne over Hamburg. Dette var lidet tilfredsstillende for Danmark. Det hjalp, da lovgivningen muliggjorde oprettelsen af kreditforeninger i 1850, og da Tietgen i 1857 oprettede Privatbanken, der i høj grad nød godt af, at hamburgske firmaer, vi samarbejdede med, kom i vanskeligheder. I 1863 kom en ny toldlov, der lettede importen, og ved freden i 1864 blev vi helt uafhængige af forbindelserne med Hamburg. Men dette, at vore handelsmænd blev selvstændige, medførte et stigende behov for en bedre uddannelse af de unge handelsmænd, end de kunne erhverve i det praktiske liv. Det var derfor en værdifuld ting, at der i 1865 oprettedes en handelsskole i Århus. Den fulgtes snart af handelsskoler i alle de større byer. Det var private skoler, der gerne oprettedes og holdtes i gang af de lokale handelsstandsforeninger. Det var forsøgsskoler for så vidt, som de efterhånden måtte prøve at finde frem til, hvilke fag, der burde undervises i, i hvilket omfang og hvorledes det bedst kunne gøres. Flere organisationer har fremmet udviklingen som Foreningen til unge handelsmænds uddannelse, Fællesrepræsentationen for samvirken mellem repræsentanter for den danske handelsstand, Provinshandelskammeret og Grosserersocietetet. Ikke alene skolerne men også deres elever har fået økonomisk hjælp. Der er mange forskellige uddannelsesretninger: Lærlingeskolen, handelsmedhjælpereskolen, handelsgymnasiet, undervisningen til de højere handelsuddannelser HA, HD og cand. merc. Så der må undervises i mangfoldige fag såsom varekundskab, økonomi, samfundslære, salgsspsykologi, maskinskrivning, stenografi, sprog, handelshistorie, budgetlægning, kundebetjening, skilteskrivning og meget mere. Ved nogle af handelsskolerne er der vidtgående forskningsprogrammer.

DANMARKS STØRSTE NYHEDSSERVICE

— en ekstra garanti for vore kunder.

328

En anden side af erhvervslivet, der kræver god skoling, er skibsfarten. Mange får denne uddannelse indenfor flåden, selv om de ønsker at virke i den civile søfart.

For at blive søofficer må man bl. a. gå 3 år som kadet på **Søofficersskolen**. Det er en omfattende undervisning, der finder sted her. Der er 33 fag, som behandler tekniske, taktiske, matematisk-naturvidenskabelige, sømandsmæssige og sproglige discipliner samt sport. Begyndelsen blev gjort i 1701, da der oprettedes et søkadetkorps inspireret af U. C. Gyldenløve og ledet af admiral C. T. Sehested. Det var den første højere skole, der udelukkende benyttede dansk til undervisningen. Skolen har oftere skiftet plads og lejlighedsvis navn. Den har haft til huse på Bremerholm sammen med landkadetakademiet, på Amalienborg, Toldbodvej, Christiansholm og Nyboder. Navnet var søkadetakademiet, kadetskolen, søværnets officerssskole, kadetskolen og søofficerssskolen. Skolen har også tjent til uddannelsessted for flådens skibsbygningskole, den senere ingeniørolevskole, der uddannede ingeniørkadetter. Foruden denne skole har søværnet en dækofficersselevskole. Den nuværende skolebygning har tidligere huset en pigeskole. Det skib, der er afbildet på frimærket, er et sejllinieskib af den type, der brugtes ved søofficerssskolens oprettelse. Det har to rækker kanoner.

249

... »så vidt om jorden end høres danskens sang og mejselslag.« Skrev H. C. Andersen. Mejselslagene hentyder til Thorvaldsen, medens sangen kunne vise tilbage på ham selv, der dog især er verdenskendt for sine eventyr.

Bertel Thorvaldsen fødtes 13-11-1768 i små kår. Som 13-årig kom han uden større skolekundskaber ind på akademiet, hvor han arbejdede om aftenen, medens han om dagen måtte hjælpe faderen i dennes træskæreri. Tiden var endnu præget af barokken, men nyklassicismen var i hurtig fremvækst. Den

tyske arkæolog Winckelmann havde åbnet folks øjne for den klassiske kunst, navnlig den romerske. Kunstnerens mål måtte efter de nye teorier være at blive så store som de gamle ved at efterligne dem. Der skulle skabes i ædel enfold, stille storhed – skønt den voldsomme Laokoon-gruppe var et af de store idealkunstværker. Blandt akademiets lærere var Abildgaard den, der fik mest indflydelse på Thorvaldsen. 8-3-1798 kom Thorvaldsen til Rom på et stipendium. Det blev ikke noget kort ophold, der fulgte denne hans »romerske fødselsdag«, han blev der 35 år og kom også senere dertil. Her skabte han de fleste af sine mange berømte figurer: Jason, Hebe, Adonis, Kristus og apostlene og talrige andre. Under rejser fik han nye opgaver og inspirationer. Han skabte Schweizer-løven i en klippe ved Luzern, Poniatowski-statuen i Warszawa m.fl. Herhjemme forberedte man opførelse af et museum til alle hans værker og de talrige malerier, han havde samlet. Ofte sendte man bud efter ham. Først 17-9-1838 kom han og talrige af hans værker med fregatten »Rota« hjem til København. Den festlige ankomst er skildret af Sonne i frisen udvendig på museet. Der var sandelig grund til fest. Billedhuggeren havde ikke alene testamenteret sit fædreland sine værker, men også bidraget til museets opførelse. Vort frimærke minder os om festdagen. Fremstillingen af kunstneren er efter et berømt billede af Eckersberg fra 1816. Ansigtets hudfarve ses mod et gråt relief med brune skygger. Silkekappen er sort mod en matsort dragt. Det hvide halsbind er gennemsigtigt. Baggrunden for den siddende skikkelse er et lysegrønt tæppe. Eckersberg selv skildres som ubestikkelig virkelighedsskildrer, så portrættet skal nok ligne ganske godt.

250

Bertel Thorvaldsens **Jason med det gyldne skind** er et af kunstnerens mere kendte værker. Han begyndte på arbejdet i 1801 men manglede penge til støbearbejdet og ødelagde derfor figuren, der kun var lavet i ler, der ikke kunne blive ved at holde sig. Han skabte dog en ny allerede i 1803. Englænderen Sir Thomas Hope syntes så godt om den, at han bestilte den i marmor. Thorvaldsen lod sine italienske hjælpere udføre stenhuggerarbejdet. Men først i 1828 fuldførte han selv arbejdet. Skønt det var den figur, der i model havde skabt hans ry, fandt han den ikke god. Han var i den mellemliggende tid modnet og havde lært meget. Helst havde han aldrig fuldført den, men Hope insisterede på at få det bestilte arbejde. Thorvaldsen sagde selv senere, at statuen var »lavet af tobak«, »jeg kilede på og snusede hele dagen for at pirre nerverne«. Også eftertiden må erkende, at værket vel ikke er Thorvaldsens mesterværk, men det er det, der på begyndelsen af hans kunstnerbane havde størst betydning. Det havde opnået den ædle enfold og stille storhed, som tiden med henblik på oldtidens skulpturer krævede. Sagnet fortæller, at Jasons far var trængt fra tronen af sin stedbroder Pelias, og for at beskytte

sønnen lod han ham opdrage hos hestemennesket Cheiron. Da Jason var blevet voksen, rejste han hjem og gjorde krav på tronen. Pelias stillede som betingelse, at han skulle hente et berømt, gyldent vædderskind til ham. Det måtte anses for umuligt, da skindet bevogtedes af en drage, men Jason drog træstigt afsted til Kolchis. Her stillede nye vanskeligheder sig i vejen, men kongedatteren Medeia hjalp ham med tryllemidler til både at betvinge ildspyende kobbertyre, tilintetgøre en hær af kæmper, der var vokset op af udsåede dragetænder, og at tage det gyldne skin, hvorpå de flygtede sammen. Jason er fremstillet nøgen med hjelm og sværd. Skindet bærer han over armen. Figuren er hugget i det ret døde Carrara, ikke i det levende storkrystallinske græske marmor.

223

224

225

Ligesom Thorvaldsen var H. C. Andersen født i små kår. Han kendes især for sine eventyr. Han fik først udgivet et hefte, der blot hed »Eventyr 1835«. Blandt disse var »Fyrstøjet«. Efterhånden udkom ikke mindre end 150 sådanne hefter. De første eventyr bygger på gamle folkeeventyr og folkesagn. Senere kom hans helt selvstændige digtninge, der vidner så stærkt om hans frodige fantasi, dybe følelser og store fortælleglæde. Af jubilæumsmærkerne minder det ene om »Den grimme ælling«, der er blandt de kendteste eventyr. Det andet viser forfatteren selv, medens det tredje forestiller »Den lille havfrue«. Hans Christian Andersen er vor kendteste forfatter både herhjemme og i udlandet. Sit liv har han skildret både i levnedsskildringen »Mit livs eventyr« og i eventyret »Den grimme ælling«. Han fødtes i Odense 2-4-1801. Faderen var en fattig skomager, der forlod sin noget ældre kone for at deltage i napoleonskrigenes spænding. Han døde nogle år efter hjemkomsten. Enken havde svært ved at klare sig som vaskekone og blev til sidst drikfældig. Drengen var meget overladt til sig selv og sin drømmeverden i hvilken han kunne forlade sine fattige kår og blive noget stort. Han var ikke vant til at lege med andre børn og var i det hele temmelig kejtet. Som 15-årig kom han til København, hvor han blev hjulpet ind på Det kongelige teaters synge- og balletskole. Han mistede dog snart sin kønne sangstemme. Atter blev han hjulpet. Denne gang til en rigtig skoleuddannelse. Efter mange genvordigheder blev han student. Allerede som dreng havde han forsøgt sig som skribent, men først »Det døende barn« fik han trykt i en avis i 1827. Det følgende år kom hans skildring af en »Fodrejse fra Holmens kanal til østpynten af Amager«. Så skrev han digte og skuespil, men det var hans eventyr, der slog hans navn fast som forfatter. Oprindelig var de yndet læsning for voksne, der forstod den visdom, der ofte lå bag eventyrene. Nu læses de mest af børn. H. C. Andersen døde 4-8-1875.

365

En anden stor dansk forfatter er **Søren Kierkegaard**. Han udmærkede sig ved sine filosofiske værker. Han er født 5-5-1813, det år staten gik fallit. Han siger selv, »Det gale pengeår«, da såmangen anden gal seddel blev sat i cirkulation. Og en sådan seddel synes min eksistens bedst at kunne sammenlignes med. Der er noget ved mig, som var jeg noget stort, men på grund af de gale konjunkturer gælder jeg kun lidet.« Han var noget stort men i en tid, der ikke ret forstod og derfor ikke værdsatte ham. Han var søn af en næsten 60-årig forhenværende husekræmmer og dennes anden hustru, en tidligere tjenestepige. Hjemmet og skolen gjorde ham ensom, selv om han elskede faderen højt. Han var meget religiøs på en tungsindig måde. Som 17-årig blev han student. 1840 blev han cand. theol. og året efter magister på en afhandling om ironi. Han var i denne periode yderst tungsindig og slog op med kæresten, som han ikke kunne elske i ungdommelig ubekymrighed, og som ikke ville kunne dele hans interesser og livssyn. Hans hovedværker er »Enten-Eller« og »Stadier på livets vej«. Han sammenligner digteren med de lidende i Phalaris' okse. Jo mere de lider og skriger i oksen, des større bliver vellyden, der kommer ud til omverdenen. Da digteren i den syvende himmel stedes for gudernes forsamling og får lov at ønske, hvad han vil, vælger han altid at have latteren på sin side. I virkeligheden kom latteren ofte til at gå imod ham. I datidens vittighedsblad Corsaren karrikeredes han på en måde, der sårede ham dybt. Han var en ener, som kun få forstod. Hans skrifter var ejendommelige filosofisk-religiøse i et rigt varieret sprog, ofte letfængelige og forståelige, men lige så ofte vanskeligt tilgængelige. Mange er oversatte. Hans tanker er stadig aktuelle. Således har eksistentialisterne fundet meget af værdi hos Kierkegaard. For ham er kun den sandhed, der opbygger, en virkelig sandhed.

330

Ved siden af datidens andre verdenskendte stormænd er det naturligt at nævne naturvidenskabsmanden **H. C. Ørsted**, der især beskæftigede sig med

elektricitet. Elektricitet kendtes allerede af oldtidens grækere, der frembragte den ved gnidning af rav, men nogen rigtig nytte havde man ikke af den. Efter 1600 kom der gang i forskningen, og omkring 1800 lærte man at fremstille elektriske strømme og at bruge dem til at skille vandet i dets bestanddele ilt og brint samt at udfælde metal, der var opløst i en vædske, som man f. eks. gør det ved forsølving. Hans Christian Ørsted er født i Rudkøbing 4-8-1777 og døde 9-3-1851. Han var apotekerson og blev selv cand. pharm., arbejdede mest med fysikken. Han blev ekstraordinær professor i fysik. Han behandlede bl. a. spørgsmålet om varmeudvikling i en strømførende ledning. I 1820 opdagede han elektromagnetismen, d. v. s. at den elektriske strøm frembringer et magnetisk felt af samme art som det, der kendes fra en almindelig jernmagnet. Strømmen kan bringes til at magnetisere jern eller til at forstærke en magnet. Denne opdagelse har siden fået betydning for telefoni, telegrafi og meget andet. Ørsted stiftede Selskabet til naturlærens udbredelse, og arbejdede for oprettelsen af en teknisk højskole. Resultatet blev grundlæggelsen af Den polytekniske læreanstalt 1829 med Ørsted som direktør. Få år forinden havde han opdaget grundstoffet aluminium, som han fik af lerjord. Også udenfor den kemisk-fysiske faggruppe gjorde Ørsted sig gældende. Som ung besvarede han universitetets prisopgaver i æstetik og medicin. Hans doktordisputats var for det filosofiske fakultet og hans første lærergering var ved det medicinske. Han var interesseret i at finde sammenhængen i naturen fornuftbegrundet og stod i forbindelse med mange af tidens store filosoffer. Han var fader til den ørstedske karakterskala med karaktererne fra $\div$ 23 til $+$ 8.

305

Fra privat side ydes der ofte god støtte til kunst og videnskab. En sådan støtte gav **Jacob Christian Jacobsen**, der fødtes 2-9-1811 og døde 3-4-1887. Han var søn af en brygger, sønnesøn af en vendsysselsk landmand. Han lærte bryggeri hos faderen og fulgte samtidig offentlige forelæsninger på polyteknisk læreanstalt hos Ørsted og andre, men allerede 1835 døde faderen, og så måtte den 24-årige overtage bryggeriet. Han rejste til München for at lære at lave bayersk øl. Det fik han lov til, og siden fastholdt han det princip, at ingen del af hans bryggerimetoder måtte være hemmelige for andre. Man skulle tjene fremskridtet. Han fik også gær dernede, som han under store vanskeligheder – det gjaldt om at holde den kold på den lange tur i sommervarmen – fik hjem. I 1846 kunne han sælge sin første »bajer«, der havde været lagret i en kælder bygget ind i Københavns vold og holdt kold med is taget fra søen om vinteren. Han byggede nu en fabrik nær Roskilde-banen ved foden af Valby bakke. Her bryggede han det første øl d. 10-11-1847. Han byggede sig en villa derude. Den er senere indrettet som æresbolig for danske videnskabsmænd. Han rejste meget og lærte meget til forbedring af brygge-

riet og benyttede tillige lejligheden til at studere kunst. Særlig var han optaget af Pasteurs opdagelse af, at gær bestod af levende celler, og at smitsomme sygdomme for det meste skyldes bakterier. To ting, der havde betydning for bryggeriet. Han blev borgerrepræsentant i 1843 og liberal stænderdeputeret 1846, rigsdagsmand 1854 og 61–71, kaptajn i borgervæbningen, æresdoktor ved universitetets 400-års jubilæum. Han støttede kunst og viden-skab. I 1876 stiftede han Carlsbergfondet med en startkapital på 1 million kr., hvilket var meget i de tider. Det skulle drive Carlsberglaboratoriet og støtte videnskaben på mange områder. Han grundlagde en kunstsamling og skabte grundlaget for samlingerne på Frederiksborg. Sønnen Carl Christian Hilman Jacobsen fortsatte og udvidede faderens værk.

331

Trafik- og postvæsen gennemgik store ændringer i det 19. århundrede. Christian IV's postvæsen havde skabt en ugentlig postforbindelse mellem landets vigtigste byer. Brevene blev transporteret til hest, og pakker kunne budene sjældent føre med sig. 1750 indførtes en agende post, der tog både gods og passagerer med på hovedruterne, men breve fremførtes dog mest pr. ridende bud. Først fra 1783 benyttede man karioler, lette tohjulede vogne. Disse afløstes 1817 af en fir-hjulet karioltype. På dens fjedre var med læderremme ophængt en kugle- eller ægformet beholder beregnet til at rumme brevene, der puttendes ind gennem en lem i siden. Kugleformen tillod regnvandet at løbe hurtigt af, så intet vand sivede ned til brevene, og ophængningen og hulheden i bunden skulle bevirke, at brevene ikke tog skade undervejs ved at gnide mod hinanden. Navnlig skulle segl ikke kunne gnides af. Foran kuglen var anbragt en buk med plads til een kusk. Og på kuglens overside var der pigge af jern, så man ikke kunne sidde her. Postbudet var således forhindret i at tage passagerer med, der kunne sinke færd. **Kugle-** eller **ballonposten**, som vognen populært kaldtes, blev trukket af to heste, og køreplanen forudsatte en gennemsnitskøre-hastighed af $\frac{3}{4}$ mil i timen, d.v.s. godt 5 km. Vejene var ikke bygget til større hastigheder for en kørende trafik. Man kom lige så hurtigt afsted til fods, og havde man travlt, måtte man ride. I den tid kugleposten klarede hovedparten af posttransporten, skete der store forbedringer i vejnettet. De største ændringer skete ved århundredets midte: Frimærket indførtes – det er 100-året for denne begivenhed, kuglepostfrimærket markerer – 1847 indviedes jernbanen København-Roskilde, fra 1851 fjernedes efterhånden toldbommene fra landevejene, så man ikke skulle stoppe op flere gange om dagen og betale afgifter. Kuglepostvognene afløstes af nye køretøjer.

11

1

154

155

Under Chr. IV's postordning skulle postbudene betales for hvert enkelt brev, og afsenderen måtte derfor henvende sig på posthuset med sine breve. Ved indførelse af frimærker, postfrimærker som de egentlig hedder, opnås en ensartet, lav takst, der kan betales, uden at afsender eller modtager skal på posthuset. Ordningen fremmede korrespondancelysten, så selv ret små takster kunne betale omkostningerne ved postvæsenet. Frimærket »frigør« brevet til befordring.

Frimærker brugtes i England fra 1840 og i Danmark kom 1842 en kongelig resolution, beslutning, om at indførelsen af frimærker skulle overvejes. Arbejdet sinkedes bl. a. af politiske forhold og krig, så forslaget kom først 11-3-1851. Kongen forkastede et forslag om, at de nye mærker skulle bære hans billede. Man fremstillede derfor det brune 4 rigsbankskilling mærke med en lukket kongekrone over to korslagte sværd og det blå 2 r.b.s.-mærke, der kun fik selve værdibetegnelsen. Nationalbanken skulle have trykt disse nye værdipapirer men ville ikke. Så påtog kgl. hofgravør Ferslev sig at gravere stempler til et trykkeri, der indrettedes i tagetagen på Købmagergades posthus. Strandmøllens papirfabrik leverede papirarkene forsynede med vandmærker. Limen blandedes med raffineret sukker! I 1864 gik man over til at perforere mærkerne med en maskine, som svenskeren grev Sparre skaffede.

316

389

I Europa og Amerika steg den internationale handel stærkt, ikke mindst Danmark blev efterhånden et land med stor udenrigshandel. Dette krævede et velordnet postvæsen. Allerede i 1863 mødtes repræsentanter fra 15 lande i Paris og vedtog nogle principper for international brevveksling, men først 11 år senere kom der en bindende ordning. På tysk initiativ mødtes deltagere fra 22 lande i Bern, hvor de stiftede Verdenspostunionen (Union postale universelle, UPU) som en forening af poststyrelser. Medlemslandene skulle danne et fælles postområde for indbyrdes udveksling af breve, aviser og andre tryksager, forretningspapirer, vareprøver m.m. Landene skulle stille deres egne postbefordringsmidler til disposition for de fremmede breve. I transit skulle afsenderlandet yde 2 franc pr. kg breve og 25 cent for andre forsendelser. Var transitstrækningen over 750 km, kunne taksten fordobles. Afregning periodevis efter statistisk opgørelse. Breve skulle koste 25 cent pr. 15 g,

brevkort 15 og tryksager m. v. 7 cent pr. 50 g. Afsenderlandet beholdt portoen, som det opkrævede. I 1875 overskred 143958799 stykker korrespondance grænserne. I 1930 var man oppe på godt 3¼ milliard. Nu klares ikke blot almindelige forsendelser men også anbefalede breve, postchecks, tidsskriftabonnement og pakker. Hvert femte år afholdes en international postkongres til forhandling om unionsproblemer, i 1947 enedes man således på kongressen om at nedsætte avistakster, øge maksimumvægten for tryksager og ordne opkrævningsforsendelser. Mellem kongresserne styres unionen fra kontoret i Bern, der udsender et månedsblad på hovedsprogene. Det modtager eksemplarer af alle nye frimærker og fordeler dem til alle medlemsstaterne, som vi kan se dem på postmuseet i København. Det administrerer også svarkupon-systemet, ligesom det formidler udveksling af posttekniske nyheder. UPU samarbejder med FN som en særorganisation af dette. – 1959 stiftedes Den europæiske post- og telekommunikationskonference, der tager sig af de specielt europæiske problemer på disse områder.

356

Ligesom frimærket var den omtrent samtidige telegraf med til at gøre verden mindre.

Telegraf er et moderne ord sammensat af græske bestanddele. Det betyder fjernskrift. Der er gennem tiderne opfundet mange metoder til overførelse af budskaber på lange afstande. Ældst er nok varselblus, der tændtes på bjerge og bakker, når fjendtligt angreb var undervejs. Senere har man fundet på midler til at variere meddelelserne. Således skal meldingen om Trojas fald o. 1100 f. v. t. være signaleret over 500 km til Mykenai på ganske kort tid. Vi ved dog ikke, hvorledes det skete. Man fandt efterhånden ud af at bruge apparater med lange, vidt synlige arme, hvis stillinger hver angav et bogstav. Først da Ørsted havde fundet den elektromagnetiske virkning, fik man et nyt middel i hænde. Man kunne direkte bruge magnetnålens udsving under påvirkning af en elektrisk strøm. Man kunne også bruge elektromagneten, der tiltrak et anker, når strømmen sluttedes og slap det igen, når den brødes. Ankret kunne sættes i forbindelse med en stift, der tegnede på et papirbånd, der bevægedes af en urfjeder. Afsenderen sluttede og brød strømmen ved hjælp af en telegrafnøgle, morsenøglen, der er opkaldt efter apparatets og telegrafalfabetets skaber, Samuel Morse. Han fik patent på apparatet i U.S.A. i 1840, og i 1846 havde det fået den udformning, der har været anvendt siden, selv om andre og bedre apparaturer er ved at fortrænge den. Kendtest blandt bogstaverne i morsealfabetet er s: ... og o: ---, der bruges i det internationale faresignal S O S, der trænger let gennem andre morsesignaler. Herhjemme havde vi haft en telegrafkæde med ovennævnte armapparater, den såkaldte optiske telegraf fra o. 1800. Den rakte fra København via Fyn og Als til Slesvig. I 1852-54 arbejdede militæret med en elektrisk afløsning for denne linie. I 1854 var man så vidt, at Den danske statstelegraf kunne begynde. Den optiske linie afløstes i 1856. På frimærket ses til venstre et gammelt telegrafapparat, hvor papirstrimlen passerer skrivemekanismen med magneten. Til højre er en papirrulle med morsenøgle under.

434

Da telegrafi blev almindeligere i Europa, fik man fælles interesser. I 1865 underskrev 20 lande i Paris en traktat om oprettelse af en international telegrafunion. I 1885 indføjedes bestemmelser om telefoni over grænserne. Udviklingen løb hurtigt, i 1899 blev telegrafien taget i brug for at skabe større sikkerhed til søs. Der blev snart dannet en radiofagorganisation, der f.eks. fastsatte brugen af SOS som faresignal. De to organisationer, der havde meget til fælles, sluttedes sammen i 1932 i en international telekommunikationsunion. 1947, ved et møde i Atlantic City, blev det nødvendigt at få nye regler. Hidtil havde et land blot skullet anmelde, at det ville bruge en bølgelængde, unionen havde ingen midler til at hindre, at flere lande brugte samme bølgelængde og dermed generede hinanden. Nu blev der skabt en fordeling af frekvenser til forskellige formål. Organisationen blev en særorganisation under F.N. Formålet er at skabe internationale regulativer for radio, telegrafi og telefon, at fremme deres udvikling og udvide deres anvendelsesmuligheder for offentligheden til de lavest mulige takster. ITU, som det forkortede navn er, afholder konference hvert femte år. Den har den øverste myndighed i unionen. Under denne er der en administrativ forsamling, der samles på samme tid og sted, og et 18-mands råd, der er valgt af konferencen. Det handler på konferencens vegne mellem møderne. Hovedsædet, der ledes af en valgt generalsekretær, er i Palais Wilson i Geneve. Danmark har været aktivt interesseret i hele denne udvikling og har ofte ydet værdifulde bidrag dertil. Frimærket viser et kodebånd og en jordklode. Denne er omkredset af satellitter, der kan bruges f.eks. til TV- og telefonforbindelser over meget lange afstande som USA-Europa.

317

Et par danske forskere fik verdensry for deres indsats på radiofoniens område. Valdemar Poulsen og P. O. Pedersen. Poulsen, født 1869, blev svagstrømsteknisk ingeniør. Han opfandt telegrafonen, en slags båndoptager, i

1898, men det varede længe, inden princippet udvikledes, så det fik praktisk betydning. I 1903 fandt han ved hjælp af buegeneratoren, poulsebuen, ud af at fremstille de kontinuerlige elektromagnetiske bølger, der er grundlaget for radiotelegrafi. I 1904 udførtes allerede i Amerika radiofoni over en strækning på 360 km.

Peder Oluf Pedersen, født 1861, var ligeledes ingeniør og svagstrømstekniker. Han blev professor ved og senere direktør for Den polytekniske læreanstalt. Han samarbejdede med Poulsen om telegrafonen og radiofonien og arbejdede videre med de dertil knyttede teorier. Han virkede også med måling af korte tidsrum og nåede helt ned til o. $10 \cdot 10^{-8}$ sek.

Valdemar Poulsen anlagde sin station ved Lyngby. Den blev under den 1. verdenskrig overtaget af staten, der ved dens hjælp kunne holde kontakt med Bornholm og Christiansø. Nu bruges stationen til forbindelsen med danske skibe overalt på verdenshavene. Blandt de første private modtagere var dagbladet Politikens, der under 1. verdenskrig satte bladet i stand til at skaffe sig ellers utilgængelige oplysninger. I 20'erne eksperimenterede mange »radioamatører« med krystalmodtagere og hovedtelefoner, og i 1925 oprettedes statsradiofonien for at lave udsendelser til amatørerne, datidens lyttere. I 1929 begyndte symfoni- og gramokoncerter samt kortbølgeradiofoni. 1931 kom pausesignalet. Allerede før 2. verdenskrig var man i Tyskland og England langt fremme med TV. Herhjemme begyndte eksperimenterne 1949.

302

303

304

Også jernbanerne har bidraget til at gøre verden mindre. Det første skinnelokomotiv byggedes af Trevithick 1804. Mange, navnlig George Stephenson, forbedrede konstruktionen. Hans lokomotiv kunne med en tophastighed af næsten 50 km/t trække to vogne. I Holsten kom den første bane 1844 fra Kiel til Altona, og herhjemme åbnedes den første fra København til Roskilde 1847 under store festligheder. Den enevældige konge, Christian VIII bærede Det sjællandske jernbaneselskab ved at deltage i indvielsen. Konseilspræsidenten (statsministeren) talte og folket sang »Gud skærme vor konge«, da han drog afsted til Roskilde, hvorfra han forsigtigvis kørte hjem med hestevogn! H. C. Lumbye inspireredes til sin »jernbanedampgalop«.

Jernbanedriftens udvikling er anskueliggjort på billederne. Det første viser »Odin«, der er bygget i Manchester og har en trækraft til bevægelse af ca. 120 t med 50 km i timen. Det andet er hurtigtogslokomotiv litra R 11, bygget 1921 af Borsig, Berlin, med 3 cylindre. Maksimalhastigheden er ca. 100 km i timen med 400 t. Det tredje er et lyntog fra 1935. Karosseriet er fra Randers og el-motorerne på ialt 1000 HK fra Århus. Bag lyntoget ses »Storebælt«, der kan tage 1500 pasagerer og 30 jernbanevogne.

Jernbanerne spiller stadig en stor rolle i personbefordringen, men ca. 85 % af varetransporten til lands er overtaget af lastbilerne.

315

Forfatningsforholdene er skiftet gennem tiderne. 1660 indførtes enevælden i Danmark. Kongen blev enerådig, kunne give love, dømme og regere så at sige, som han ville. I almindelighed rådførte han sig med kloge og dygtige medhjælpere. Denne styreform havde man også de fleste andre steder, men i 1789 kom det til revolution i Frankrig, og frihedsideerne og ønsket om andel i styrelsen bredte sig. Også herhjemme kom der et frihedsparti, de liberale eller, som de siden kaldtes, de nationalliberale. Første skridt mod en medbestemmelse toges, da der oprettedes »rådgivende provinsialstænderforsamlinger« i Roskilde, Viborg, Slesvig og Itzehoe i 1834. Her behandledes adskillige vigtige spørgsmål, men, som navnet antyder, havde forsamlingerne kun rådgivende, ikke besluttende, myndighed. Næste skridt var indkaldelsen af en grundlovgivende rigsforsamling i 1848 med det formål at udarbejde forslag til en grundlov, hvorved kongemagten indskrænkedes. Uafhængige domstole skulle have den dømmende myndighed, love skulle gives af en folkevalgt forsamling, rigsdag, og kongen i forening, og et ministerium skulle bistå kongen med regeringen. Den grundlovgivende rigsforsamling, der ses på frimærket, er gengivet efter Constantin Hansens billede fra 1860-64, der nu er på Frederiksborg. Man ser åbningsmødet på Christiansborg 23-10-48. Man har sagt, at billedet er malet af en partimand for partiet de nationalliberale. I hvert fald har de nationalliberale politikere fået den dominerende plads i billedets forgrund. De »har forsamlingen bag sig«. Til højre i salen, til venstre for beskueren, står højrefolkene og til venstre står bondevenner og andre. Forsamlingens arbejde resulterede i vor første grundlov af 5-6-1849. Den har haft betydning for udformningen af alle senere grundlove.

345

Napoleonskrigene vakte nationalfølelse rundt om i Europa, hvor man tidligere havde følt sig knyttet til eller i modsætningsforhold til sin landsfyrste. Således kunne man frit tale dansk i Slesvigs stænderforsamling, hvor flertallet var tysktalende. Men da den tyske nationalfølelse havde fæstnet sig i Slesvig og dansk var gjort til retssprog i Nordslesvig i 1840 uddybedes modsætningen. Samme år talte Peter Hiort Lorenzen demonstrativt dansk i stænder-

forsamlingen, hvor man tidligere havde talt tysk. Det tog det tyske parti ham unådigt op og nægtede at føre hans meninger til protokols med en bemærkning til protokollen om, at han »vedblev at tale dansk«. Hiort Lorenzen blev hyldet for sit standpunkt ved et møde på Skamlingsbanken 1843, hvor en 6000-tallig forsamling udtrykte tilfredshed med sprogreskriptet af 1840 og takkede Lorenzen for hans demonstration. I marts 1844 bestemte kongen imidlertid, at kun den, der ikke kunne tale tysk, måtte tale dansk i den slesvigske stænderforsamling. Dette vakte ny harme og man samledes atter på Skamling, denne gang 12000 mennesker. Grundtvig holdt en tale, hvori han opfordrede til skabelse af en højskole, rejst af »landeværnsmænd« og som forbillede for det ganske land. Forfatteren Goldschmidt talte: »Jeg er jøde ... jøderne bliver kun forhånede og trykkede i fremmed land, men I bliver det i jeres eget.«

Samlingsstedet prydedes med en 16 m høj støtte med navnene på store sønderjyske førere. I 1864 sprængte preusserne støtten og solgte stenene, men de købtes af egnens bønder, der blot ventede bedre tider. I 1866 fik de støtten genrejst. Den fik lov at stå med de ar, sprængningen havde givet »i håb om, at den må være et varsel for vort folk, og at det vil lykkes danske mænd at samle det sønderlemmede danske folk«. Det er til denne gerning, Grænsforeningen har viet sit arbejde.

**) Kritikere har ment, Bissen ville vende sig i sin grav, om han så gengivelsen af det smukke monument, bl. a. fremgår det ikke af frimærkebilledet, at geværet holdes fremfaldet.*

355

Kort efter skamlingsbankemøderne brød vor første slesvigske krig, 1848-50, ud. Den skulle løse konflikten mellem de tre grupper, der var opstået: Slesvigholstenerne, der ville løsrive Slesvig fra Danmark og knytte det nærmere til det tyske Holsten, kongen, der ville bevare helstaten bestående af Danmark og hertugdømmerne, og de nationalliberale, der ønskede det gamle danske Slesvig knyttet nærmere til Danmark. De ville gerne sige helt farvel til Holsten og Lauenburg. Slesvigholstenerne fik hjælp fra Preussen, efter at vi 9. april 1848 havde sejret ved Bov, så 14 dage senere sejrede modparten ved Slesvig i et stort slag. Preusserne trængte nu op i Jylland, men måtte efter en russisk note trække sig tilbage syd for Kongeåen. Vi fik hjælp fra norske og svenske frivillige. 1849 blev krigen genoptaget. Fredericia blev belejret, men nordmanden general Rye undsatte byen og foretog d. 6. juli et sejrrigt udfald. Rye selv døde, og mange andre gik også til »Ryes brigade«. Et nyt stormagtspres fik atter preusserne til at trække sig tilbage. Vi sejrede atter over slesvigholstenerne ved Isted 25. juli 1850, og dermed var krigen forbi.

Slaget ved Fredericia er forherliget ved Vilhelm Bissens »Den tapre landsoldat«, den danske »Jens«, der sejrstolt svinger bøgegrenen. Han synes at give udtryk for den sande stemning, der med »Dengang jeg drog afsted ...« viste den nationale begejstring, krigen havde vakt herhjemme.

4

16

22

Vigtigt for vort næringsliv er pengesystemet. I 1813 var den danske stat gået bankerot, fallit, efter vor krig med englænderne. Courantdaleren fra 1736's Courantbank ombyttedes til underkurs med den nystiftede rigsbanks dalere. Disse var delt i 6 mark à 16 rigsbankskilling. 2 rigsbanksdalere var en speciedaler. De større mønter udmøntedes til fuld værdi i sølv, medens skillingerne var ringere skillemønter. Betegnelserne bevarede, da vi i 1818 fik Nationalbanken, til 1854, da navnene blev rigsdaler og skilling.

Postvæsenet benyttede lejligheden til at ændre frimærketeksterne, der havde vakt kritik i hertugdømmerne, hvor man var meget nationalt følsomme. »Kongelig Post Frimærke« ændredes til »Kgl. Post Frm«, der jo kunne læses som »Königliche Post Freimarke«. Værdibetegnelsen »S« kunne ligeledes tydes på begge sprog. Det var i de urolige tider efter tre-årskrigen ikke let at gøre alle tilpas. 1870 havde vi ikke mere hertugdømmerne at tage hensyn til, da der udsendtes nye mærker med møntbetegnelsen »sk«.

1873 forlod Danmark sølvmøntfoden og gik over til guld som hovedmøntmetal, så vore pengesedler fremtidigt kunne veksles med guld. 1875 indgik vi møntunion med Sverige og den tiltrådtes af Norge 1877. Alle 3 lande havde fået kroner og øre, og de kunne nu frit cirkulere mellem landene. Af 1 kg guld udmøntede vi 248 10-kr.-stykker eller 124 20-kr.-stykker. Unionen fungerede fint til 1. verdenskrig, da guldindløseligheden ophævedes og guldeksport forbødes, for at vi kunne sikre vort pengevæsen. Skillemønterne kunne stadig passerere grænserne, men da den svenske krone efterhånden havde fået en større værdi, kunne det betale sig at samle på skillemønt og tage den til Sverige, hvor den kunne omveksles til svenske sedler, der var mere værd. Dette kunne naturligvis ikke gå i længden, derfor enedes man i 1924 om at lave nye skillemønter i Danmark og Norge, og at disse ikke længere skulle modtages som gyldig betaling udenfor landets grænser.

69

432

Siden vi under 1. verdenskrig »forlod guldet«, er seddelpengene næsten stadig blevet mindre værd, vi har haft inflation. Kun for en kort tid vendte vi tilbage til den »ærlige krone« i 1927, så sedlerne atter – efter en hård deflation – kunne indløses, hvis man havde nok til at købe en hel barre for. Vi havde guldbarrefod til England i 1931 forlod guldet, og vi måtte følge efter

for at bevare vor eksport. Ja, under indtryk af verdenskrisen i begyndelsen af 30'erne måtte vi endog sætte kroneværdien ned, så det engelske pund, der hidtil var betalt med 18,16 kr., nu kostede 22,40 kr. Herved fik vore eksportører, særlig landbruget, mere for varerne udregnet i danske kroner.

Et vist indtryk af pengenes faldende værdi kan man f. eks. få ved at se, hvorledes den almindelige udenbys porto er steget: 1914 10 øre, 1925 20 øre, 1927 15 øre, 1940 20 øre, 1950 25 øre, 1952 30 øre, 1963 35 øre og 1965 50 øre.

**) Frimærket er det første, der herhjemme findes trykt på fluorescerende papir, så post, der er frankeret med dette, kan vendes rigtigt til afstempling i en maskine med fotoceller. Forsøget med sådanne vendemaskiner begyndtes i Århus 1962. Frimærkerne er mærkede med »L« foran marginalnummeret. Det betyder luminiserende, lysgivende.*

407

Lige til indførelsen af dampmaskinen har man været henvist til en simplere anvendelse af naturkræfterne. Ja, selv langt ind i atomalderen er brugen af vand- og vindkraft i brug.

Vandmøllerne er dog ved at gå af brug. De anvendtes allerede på Valdemar Atterdags tid. Han skal have nedsat en kommission i 1356 til at føre tilsyn med de kongelige vandmøller, »thi han ville ikke tillade, at vandene løb ud i havet, uden at de forinden havde tjent samfundet til nytte«. Også herremændene var ivrige møllebyggere, og på Chr. III's tid får de ligefrem monopol på at male korn.

Det afbildede hjul er et overfaldshjul, der er velegnet, hvor der er ringe vandmængde og hvor der ved opstemning kan opnås en god faldhøjde, så vandet, der føres hen over hjulet, kan falde ned på de nærmest kasseformede skovle og ved sin tyngde presse hjulet rundt. Er der rigeligt vand, kan side- og underfaldshjul anvendes. Her rammer vandet hjulet lavere end toppen og evt. lavere end akslen, så strømmen virker både ved strømstødet og sin vægt. De fleste møller er kornmøller, men fra Chr. IV's tid har de dog også været anvendt i »manufakturerne«, fabrikkerne til fremstilling af papir, klæde og krudt m. v. 1852 ophævedes mølletvangen og 10 år senere mølleprivilegiet. Nu kunne enhver få malet, hvor han ville og evt. selv bygge en mølle. Nu har el-kraften overtaget al formaling af korn, og kun få vandmøller er tilbage. De bør, som den afbildede vistnok 300-årige **Børkop mølle**, fredes ved et samvirke mellem naturfredningsforeningen og nationalmuseet.

440

Også vindmøllen er en gammel opfindelse. Den skal være kendt i Ægypten allerede o. 1000 før vor tid. I Danmark omtales den i 1330. Vore ældste møller var stubmøller, der var således indrettede, at hele møllehuset kunne drejes, så vingerne kom til at vende mod vinden. Senere lærte man af hollænderne at bygge møller, hvor kun møllehatten, møllens tag, drejedes med vingerne. En typisk mølle af denne slags er **Lundby mølle** i Brarup sogn på Falster. Møllearmene har jalousier, så den almindelige vind fanges, medens de kraftigere vindstød kan gå igennem. Herved sikres en nogenlunde jævn og rolig gang. Møllen er fredet. En anden fredet mølle, sikkert den kendteste i danmarkshistorien, er **Dybbøl mølle**.

236

*) Mærket er udsendt til fordel for H. P. Hanssens mindefond. Fra 1888, da den nordslaviske vælgerforening stiftedes, var han dens sekretær. Fra 1906 var han de dansksindedes repræsentant i rigsdagen i Berlin. Det er især ham, der har æren for den grænse, der blev lagt mellem 1. og 2. afstemningszone og som fra 1920 blev Danmarks grænse.

Dybbøl mølle er Sønderjyllands første mølle af hollandsk type, rejst 1744, ramt af lyn 1800, nedskudt af slesvigholstenske tropper 13-4-1849, opbygget for 3. gang men atter ødelagt 10-4-1864, da danskerne udholdt belejringen af Dybbøl skanser fra 7. februar til 18. april. Da sejrherrene med prins Friderich Carl i spidsen skulle fotograferes, dannede ruinen en effektiv baggrund, men møllen, der snart genrejstes, virkede som et nationalt mindesmærke. På 50-årsdagen for Dybbøls rømning indmuredes derfor en plade med pastor Thordur Thomassons digt: »Tvende gange skudt i grus, atter rejst som møllehus. Vogter for et mindebo, selv en bauta, dansk og tro. Spejd så langt dit øje når, grav ved grav i marken står. Danske mænd gav livet hen; troskab holder skansen end. Tåredugget æreskrans slår om Dybbøls navn sin glans. Slægter dø, men sproget binder. Fremtid gror af dyre minder.« – De preussiske soldater fjernede samme dag pladen, og først i 1919 kunne den bringes på plads igen. 1935 brændte møllen atter, men skønt dens erhvervsmæssige værdi var ringe, genrejstes den straks. Den kunne ikke undværes som nationalt symbol. I møllehuset er der indrettet museum til minde om de slesvigske krige. Det var på skansen lige ved, genforeningsfesten fejredes 1920. Her overrakte en veteran fra 1864 kong Christian det sidste flag, der var halet ned i Sønderborg ved tyskernes ankomst. Hermed knyttedes tråden til fortiden. – »Danmarks hvide, Danmarks rug Dybbøl mølle maler.«

47

Christian IX, født 1818 som 4. søn af hertugen af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Bech, gift med Louise af Hessen, blev 1854 af stormagterne godkendt som arvtager efter den barnløse Fr. VII, med hvem han var fjernt beslægtet. 15-11-1863 besteg han den danske trone.

Det var en vanskelig tid for vort land. De nationalliberale havde lige fået vedtaget en ny fællesforfatning for Danmark og Sønderjylland, hvorved dette – mod aftalerne med stormagterne – knyttedes nærmere til Danmark end Holsten. Kongen var betænkelig men følte sig forpligtet til at underskrive. På Bismarcks initiativ stillede Preussen krav om en øjeblikkelig ophævelse af novemberforfatningen. Det blev afslået og krigen 1864 var uafvendelig. Hermed led den nationalliberale politik skibbrud.

Højre fik magten og fik gennemført en ny forfatning i 1866. Den var mindre demokratisk end grundloven af 1849. Derfor ønskede venstre den gamle lov tilbage. Det gav vanskelige kampe. Højres stærke leder var J. B. S. Estrup, der blev konseilspræsident i 1875 og måtte kæmpe mod venstre flertallet i folketinget med støtte fra landstingets højre. Venstre søgte at fortrænge ham ved at nægte at vedtage regeringens finanslovsforslag. Men så hjemsendte Estrup folketinget og udstedte provisoriske (midlertidige) finanslove. Herved fik han bl. a. penge til befæstning af København mod venstres ønske. Først 1901 nåede venstre så vidt, at det kunne overtage ministeriet og støtte sig på folketingets flertal. Hermed var »parlamentarismen« indført i Danmark. Det huede nok ikke kongen, men han godtog det. Han er kendt fra de glade dage på Fredensborg, hvor han optrådte som »Europas svigerfar«. Han var far til kejserinde Dagmar af Rusland, dronning Alexandra af England og hertuginde Thyra af Cumberland. Desuden var han far til prins Frederik (VIII), kong Georg af Grækenland og prins Valdemar. Blandt hans 20 børnebørn nåede Carl i hans tid at blive konge under navnet Haakon VII.

54

Frederik 8. var søn af Chr. 9. og gift med prinsesse Louise af Norge og Sverige, med hvem han fik 8 børn, bl. a. Christian (10.) og Carl (konge som Hakon 7. af Norge). Han fødtes 1843 i København, blev løjtnant i 1860 og læste på akademisk kursus i Oxford, men måtte afbryde studierne, da faderen blev konge. Han var højremand som denne og støttede befæstningen af hovedsta-

den. I 1906 udråbtes han til konge af I. C. Christensen. Kongen besøgte 1907 Island, som han lovede så megen frihed, der var forenlig med monarkiets beståen. Dette betød ikke meget. Først 1918 skabtes personalunionoverenskomsten mellem Danmark og Island. Unionen skulle være uopsigelig i 25 år, og under 2. verdenskrig, da landene var besat af henholdsvis tyskere og englændere, erklærede Island sig for en selvstændig republik. Herhjemme havde kongen ikke større indflydelse. Ved hans tiltræden sad venstreministeriet under I. C. Christensen, der havde fået mange reformer gennemført og endnu nåede at få en ny kommunal valglov med kvindevalgret og en frihandelsvenlig toldlov vedtaget, inden hans justitsminister, Alberti, meldte sig til politiet for bedragerier til millionbeløb. I. C. Christensen, der havde vist Alberti for megen tillid, gik af og afløstes af historikeren Niels Neergaard, der indgik forlig med højre om Københavns befæstning, der skulle opretholdes nogle år endnu. Stillingerne bemandedes med en sikringsstyrke under 1. verdenskrig. 1909 blev Zahle, der var radikal, leder af regeringen. Det var en mindretalsregering med socialdemokratisk støtte. Han ønskede at ændre grundloven, så den privilegerede valgret, de besiddende havde til landstinget, bortfaldt, og så kvinder fik valgret til rigsdagen. Han kunne ikke opnå flertal for sagen og gik af til fordel for en venstre-regering under Klaus Berntsen. Kongen døde i Hamburg i 1912.

216

144

366

391

Medens balloner allerede havde været i praktisk brug ved Paris' belejring 1870, var det først i begyndelsen af dette århundrede, der kom gang i arbejdet med at fremstille et luftfartøj, der var tungere end luften. De amerikanske brødre Orville og Wilbur Wright fik 1903 den første maskine i luften. Den fløj 250 m. I Europa blev **Jakob Chr. Hansen Ellehammer** en af pionererne. Han var tekniker og opfinder og byggede i 1905 en flyvemaskine på Lindholm ved Lolland. I 1906 lykkedes det ham at komme i luften og flyve 30-40 m. Det var den første rigtige flyvning i Europa. Samme år havde graf Zeppelin forevrigt held med sit luftfartøj, zeppelineren, en cigarformet styrbar ballon. Mange mente som han, at det var fremtidens luftskib. Man nåede også frem med konstruktionen, så zeppelineren f. eks. foretog en rejse fra Europa til Sydamerika. Men Ellehammer og andre havde mere tiltro til deres idé, og de fik ret. Allerede dagen efter Ellehammers første flyvning skal brasilianeren Santos-Dumont have fløjet en lignende strækning i Frankrig. 1908 vandt Ellehammer i Kiel ved en tur på 100 m en præmie som den første, der fløj i Tyskland.

Flyvning blev snart noget dagligdags. 1918 stiftedes Det danske luftfartssels-

skab. Dets første flyvning var ved Avedøre 31-10-18. Først var passagerflyvningen enerådende, nu er også transportflyvningen betydningsfuld. Postvæsenet begyndte at lade postsække befordre, og 1925 tryktes særlige luftpostmærker som udtryk for luftbefordringens betydning. 1946 skabtes et nordisk samarbejde ved stiftelsen af SAS (Scandinavian Airlines System), en sammenslutning af de danske, norske og svenske nationale selskaber, hvorved vi skulle blive konkurrencedygtige overfor udlandets store selskaber. Selskabets moderne fly betjener ruter over hele kloden.

409

Jævnslides med udviklingen i luften skete der fremskridt til søs. I 1843 havde H. H. Baumgarten fået kongelig bevilling til anlæg af et mekanisk værksted i København. Han var en dygtig maskintekniker, der gjorde flere opfindelser. Han kom i samarbejde med C. C. Burmeister, der ligeledes var maskintekniker. De indrettede et nyt værksted i en tidligere dansesal på Christianshavn. Snart udvidede de med et jernstøberi, og 1847 byggede værkstedet sin første dampskibsmaskine. Herved kom firmaet med i den vældige udvikling, der skete på dette område. Det byggede selv skibe og leverede maskiner til andre, således kom 1858 maskinen i fregatten »Jylland« fra dette firma. 1863 trak Baumgarten sig ud, og underdirektør ved orlogsværftet, den engelskfødte tekniker W. Wain trådte ind i 1865, hvorefter firmaet fik navnet Burmeister & Wain. Det byggede den anden knippelsbro. 1882 døde Wain, og 1890 gik Burmeister ud af firmaet p. gr. af alderdom.

Rudolf Diesels motor, der dreves af brændstof indblæst i cylinderen og antændt af varmen, der opstod ved sammenpresningen, lykkedes det firmaet at få fremstillingsretten til. Efter flere forbedringer, B. & W. fik patent på, blev maskinen sat i produktion til brug som erstatning for dampmaskiner på elværker og andetsteds. 1912 kom det sensationelle gennembrud: Man fremstillede en motor til skibsbrug og byggede verdens første motorskib, »Selandia«, som etatsråd H. N. Andersen var dristig og forudseende nok til at bestille til Ø.K. Det var på 7400 t dædvægt og blev beundret og diskuteret overalt, hvor det kom frem – en anbefaling for dansk industri, en revolution i skibsfartens historie.

387

Også på det lægevidenskabelige område skete der store fremskridt. **Niels Ryberg Finsen** fødtes 15-12-1860 som søn af den færøiske amtmænd. Han blev student fra Reykjavik, hvor han havde boet hos sin farmoder. Læge blev han i 1890. Han blev prosekter og arbejdede iøvrigt med undersøgelser over lysets biologiske virkninger. I 1893 kom hans afhandling om lysets virkninger på huden. Så skrev han om koppe og om kemiske strålers skadevirkninger. Han var en dygtig iagttager og var ikke bange for at drage slutninger af iagttagelserne for siden at undersøge slutningernes holdbarhed ved nye undersøgelser. Han fandt på at behandle lupus, en tuberkuløs hudsygdom med frygtelige sårddannelser, med lys. Han begyndte sine behandlinger i 1895, og året efter skrev han sin epokegørende afhandling »Om anvendelse i medicinen af koncentrerede kemiske lysstråler«. Samtidig fik han adgang til at fortsætte sit arbejde i et lysinstitut, der skabtes ham i nogle træbarakker på Københavns kommunehospitals grund. 1901 fik han en ny bygning i Rosenvænget, så arbejdet kunne udvides både med patienterne og med laboratorieundersøgelserne og -forsøgene. Skønt Finsen var syg allerede fra ungdommen, arbejdede han utrætteligt med sin videnskab og en række opfindelser, der til dels var nødvendiggjorte af hans undersøgelser. Han forbedrede dissektionskniven, konstruerede lamper og lampeanordninger, fandt på den særlige forbindelse, der kaldes »finsenbindet«, som muliggør en holdbar anbringelse af et bind på næse eller hage. Af blodplasma fremstillede han hæmatinpulver. Sin egen sygdom fulgte han med videnskabelig interesse og benyttede lejligheden til særlige undersøgelser. Finsen var meget omhyggelig med sine fattige patienter og sørgede for, at det offentlige hjalp dem på en måde, der ikke fik fattighjælps virkninger. Han fik oprettet et sanatorium, og hans institut blev efter hans død, allerede 24-9-1904, gjort til en selvejende institution, hvor hans arbejde er fortsat. Frimærket kom samtidig med den 3. internationale fotobiologiske (lysstrålebiologiske) kongres i København, hvor man naturligvis hædrede den store forskers minde.

435

Ikke blot teknisk bød tiden på fremskridt. Vor tids danske musik har umåde- meget at takke Carl Nielsen for. Han brød med det kunstige og unaturlige og skabte en kunst, der var i pagt med tiden og det danske sindelag. Han var fynbo, født i Nr. Lyndelse syd for Odense som søn af en malermester, der samtidig var landsbymusikant. Sin barndom har han skildret i den morsomme bog »Min fynske barndom«. Han fortæller, hvorledes han som 5-6-årig spillede på favnebrænde og imponerede etatsråd Langkilde dermed. Den venlige etatsråd sagde: »Du er virkelig en flink lille dreng,« og så tog han mig med to fingre om næsen. Men da min mor havde lært mig, at så skulle jeg puste ud, gjorde jeg det pligtskyldigst; jeg ved ikke med hvilket resultat, men den gamle herre lo hjerteligt deraf og sagde et par anerkendende ord til min mor.« Hans første optræden var med triangel i Lumbyes »Dagmar polka« i landsbymusikantforeningen Braga. Hans far lærte ham at spille violin, og han begyndte at komponere, allerede inden han kunne noderne. Som 14-årig blev han militærmusiker. Sit første klaver købte Carl Nielsen for 50 kr. på afbetaling. I 1883 blev han korporal men afbrød sin militærmusikerbane og kom på konservatoriet. Han skrev strygekvartet og orkestersonate og blev violinist i Det kongelige kapel. Han giftede sig med billedhuggerinden Anna Maria Brodersen, der blandt mange kendte figurer har skabt det mindes- mærke over hendes mand, som står i Grønningen i København. Carl Nielsen blev kapelmester ved Det kongelige teater i 1908 og bestyrelsesmedlem i kon- servatoriet i 1916. I kompositionerne beundrer man stemmernes indbyrdes spil, der har overtaget over det harmoniske. Han skrev Saul og David, Ma- skerade og mange andre store værker samt mange sangmelodier, der stadig synges.

67

I arkitekturen var der ingen større udvikling. I over 750 år har man brugt mursten af brændt ler til større bygværker. Brugen af jernbeton i bygninger har vel været kendt herhjemme før 1900 og i 1908 vedtog ingeniørforeningen normer for sådanne konstruktioner. Man foretrak dog stadig at anvende mursten til større bygninger i København

som telefonhuset, Privatbanken og **centralpostbygningen**. Den sidste er bygget 1909-12 i ny-barok med spir, mansardtag og monumental facade med stor frontespice med sandstensfigurer. I den ydre arkitektur var bygningen på ingen måde skelsættende, selv om det nok er en af de sidste store offentlige bygninger, man har ofret håndstrøgne sten på. Den kom til at koste den for tiden uhyre sum af 2,5 mill. kroner. Til gengæld kunne den i mange år rumme alle de arbejdsgræne, den burde, før den måtte udvides og ombygges. Bygningen er velbeliggende og har nær tilknytning til hovedbanegården, der byggedes få år før, naturligvis ligeledes i mursten. Først da man for alvor kom i gang med byggeri i beton, kunne man helt bryde med gamle stilarter og gå nye veje.

**) Mærket viser tillige Cbr. X's »Rita« som vidnesbyrd om kongens sejlsportsinteresse. Han deltog i mange kapsejladser i Cannes. Tegneren synes at have ladet vinden til flag og sejl komme hver sin vej!*

239

Blandt tidens monumentale bygninger er også **Marselisborg slot** ved Århus. Det er som de andre bygget af mursten, men det er hvidpudset, så stenene ikke ses. Slottet kan føre sin historie tilbage til middelalderen. Under navnet Havreballegård tilhørte det den katolske bisp i Århus. 1661 fik hollænderen købmand Gabriel Marselis gården. Han havde fortrakt kongen med penge under svenskekrigen og havde hjulpet ham med at skaffe forsyninger fra Holland. Sønnen fik gården 1680 og blev ophøjet til baron. Stedet fik navnet Marselisborg. Siden har det været ejet af Ulrik Fr. Gyldenløve, Fr. Danne-skjold-Samsøe m. fl. Medens jorden udstykkedes, de gamle bygninger overgik til andet formål og snart nedreves, byggedes det nuværende slot i Marselisborg skov af bygningsinspektør H. Kampmann 1899-1902. Slottet skænkedes prins Christian (X) og prinsesse Alexandrine til brylluppet som folkegave til sommerbolig. Århus kommune, hvori slottet ligger, sikrede sig herved jævnlige besøg af kongefamilien.

68

209

252

274

Christian X, født 1870, vor første prins, der har taget studentereksamen, blev 1898 gift med prinsesse **Alexandrine** af Mecklenburg-Schwerin. Som dronning blev hun protectrice for Røde Kors. 1912 blev Christian X udråbt til konge af venstremanden konseilspræsident

Klaus Berntsen. Han kom til at virke til 1947 og kom således til at opleve to verdenskrige. Under den første deltog han i det nordiske 3-kongemøde i Malmø for at bekræfte den nordiske neutralitet. I 1915 underskrev kongen den nye grundlov, der afløste forfatningen fra 1866. Nu fik kvinderne valgret til rigsdagen, og den privilegerede valgret til landstinget bortfaldt. I dens kølvand fulgte retsplejereform, ophævelse af len og stamhuse og en husmandslov. I 1920 fik vi Nordslesvig tilbage efter en afstemning. Mange, især fra det konservative parti, ville have Flensborg med, skønt kun 25 % havde stemt dansk der. Det radikale ministerium Zahle holdt fast ved afstemningsresultatet. Da der også var andre stridsspørgsmål, afskedigede kongen ministeriet. Radikale og socialdemokrater fandt, det var et brud på parlamentarismen, og det kom til uroligheder og strejker. Efter et valg dannedes et venstreministerium, der fastholdt afstemningsgrænsen. Efterkrigstiden var vanskelig. Landmandsbanken gik fallit. Den danske krone faldt i værdi og måtte bringes tilbage til pari. Socialdemokraterne fik varigt regeringsmagten 1929 sammen med de radikale, og de måtte klare den økonomiske krise i 30'erne. 1933 sluttede de politisk forlig med venstre om en kronesænkning, en ny sociallov og et forbud mod arbejdsstandsninger, »Kanslergadeforliget«. Han blev de sidste år almindeligt hyldet, når han red ud på sin daglige tur.

416

I mellemkrigstiden voksede vore trafikproblemer voldsomt med væksten i automobilparken og styrkelsen af vore internationale forbindelser. Samkvemmet mellem landsdelene og med udlandet – bortset fra i Sønderjylland – har gennem århundreder måttet foregå med skib. Dette har på den ene side medvirket til at gøre Danmark til en søfartsnation på den anden til at give landsdelene hver sit særpræg. Over smallere vandløb byggede man tidligt broer som Knippelsbro mellem København og Christianshavn og pontonbroerne over Issefjorden ved Frederikssund, over Alssund ved Sønderborg og over Limfjorden ved Ålborg. De var dannet af både, der lå ved siden af hinanden, så vejbanen kunne lægges tværs over. Skulle skibe passere, sejlede man blot et parti af broen væk. Moderne tid har krævet større og kraftigere broer. Et vældigt bygværk er således lillebæltsbroen, der giver plads både for jernbane og vejtrafik. Endnu større er storstrømsbroen, der forbinder Sjælland og Falster og har gjort en bedre forbindelse til Tyskland aktuel. »Fugleflugtslinien« fortsætter linien fra storstrømsbroen ad en bro over Guldborgsund til Lolland og ad en vej herfra til Rødby havn, herfra går færgen til Femern, der ved bro er forbundet med fastlandet. Ruten over Rødby havde man fra middelalderen indtil jernbanerne kom og lagde tysklandsforbindelsen over Gedser–Warnemünde. Den genoptagne rute begyndte med en bro over Guldborgsund. I 1941 fortsatte man ved at begynde motorvejen til Rødbyhavn. Ruten erstatter den rute, der gik over Gedser–Grossenbrode efter 2. verdenskrig. Til Østtyskland går vejen stadig over Warnemünde. Fugleflugtslinien er en forkortelse til vands fra 69 til 19 km. Motorvejen over Lolland til storstrømsbroen er godt 50 km, medens vejen fra broen til Gedser er lidt kortere, men ikke så god.

300

*) se også artiklen side 70 af anden forfatter.

Danmark blev under 2. verdenskrig besat af tyskerne d. 9. april 1940. Vore soldater fik ikke kæmpet meget, før der blev givet ordre til kampens ophør. Regeringen protesterede forgæves mod besættelsen men bad befolkningen forholde sig rolig, så der ikke blev for mange gnidninger mellem den og besættelsesmagten. De fleste viste sig ret ligeglade, men forholdt sig dog afvisende overfor tyskerne, der på deres side i almindelighed opførte sig ganske godt. Soldaterne var ofte kede af »den kolde skulder«, man viste dem. Efterhånden organiseredes imidlertid en **modstandsbevægelse**. Der tryktes ulovlige, »illegale« blade, der gav oplysninger om meget, de rigtige aviser ikke måtte trykke, enkelte grupper begyndte i 1941 med sabotage, d.v.s. ødelæggelse af tysk materiel, virksomheder der arbejdede for tyskerne og efterhånden også jernbanelinier, når man vidste tyske troppetog eller forsyninger var undervejs. Sabotagehandlingerne generede tyskerne meget, dels virkede de meget sinkende på leverancer og transporter, dels kunne man ikke opretholde påstanden om, at den danske befolkning var venligssindet og glad for den tyske »beskyttelse«. Politikerne søgte længst muligt at bevare samarbejdspolitikken, men sabotagen øgedes med engelsk hjælp. 29-8-1943 opløste tyskerne vor hær og flåde – marinen ødelagde dog de fleste krigsfartøjer, så tyskerne ikke kunne få gavn af dem – de afsatte regeringen og overtog selv magten. For landets egen skyld blev dog embedsmændene på deres poster, så alt nødvendigt kunne udrettes. Medens uroen voksede herhjemme, var mange danske skibe og sømænd i allieret tjeneste. Det kostede landet mange skibe, og mange sømænd satte livet til. Sabotage og sømænds indsats i fællesskab gjorde, at vi fik en ret gunstig stilling i forholdet til de allierede efter krigen.

420

*) Vi ser et brintatom, det simpleste stationære atom, bestående af een positiv kerne omkredset af eet negativt elektron i elliptisk bane, hvor kernen er i det ene centrum. Formlen er: Plancks konstant $1/10^{27} \cdot 6,24$ multipliceret med det græske bogstav ν nye, der betegner strålingsfrekvensen, er lig de græske bogstaver e_2 og e_1 , der betegner indgangs- og udgangs-frekvenserne, der trækkes fra hinanden.

Medens teknikerne var i gang med i bogstavelig forstand at bygge bro, var videnskabsmændene ved at opbygge et internationalt samarbejde. Blandt de danske deltagere i dette arbejde nævnes **Niels Bohr** i første række. Han fødtes 1885 og gav sig som ung i lag med studiet af fysik. Han var dog ikke ensidig. Han var således en dygtig spiller i fodboldens barndom. Som kun 28-årig fremsatte han sine verdensberømte atomteorier. I den første hævdede

han, at atomet kun kan eksistere i visse stationære tilstande uden at udstråle energi. Går det fra en tilstand til en anden, optager eller udstråler det strålingsenergi. Andet postulat hævdede, at der ved overgang fra højere til lavere stationær tilstand udsendes en monokromatisk stråling med en frekvens, der multipliceret med Plancks konstant er lig med differencen mellem de to energier.

I 1921 forklarede Bohr ved sit »løg-atom« grundstoffernes periodiske system, hvorved Hafnium, grundstof 72 opdagedes. Han fremsatte også teorier om kernedelingsprocessen, der har betydning for den moderne atomvidenskab. Blandt andre tanker, der har gjort Bohrs navn kendt er komplementaritetsteorien. Den viser, at intet kan iagttages objektivt. Der vil altid være en vekselvirkning mellem iagttagere og det iagttagne, og iagttagelsesbetingelserne vil ændres, så resultaterne endog kan synes at modsige hinanden. Et farvet lys kan opfattes som en bølgebevægelse under nogle og som en samling smådele under andre betingelser. De to synspunkter kaldes komplementære. På samme måde vil der være komplementaritet mellem tanke og følelse. Nærer man en kraftig vrede, kan man ikke samtidig undersøge den, uden at den ændres og bliver mindre. Vi er, som Bohr udtrykker det, både tilskuere og deltagere i tilværelsens store spil. Niels Bohr døde 1962.

Kort efter 2. verdenskrigs afslutning blev Frederik IX konge. Født 11-3-1899, døbt Chr. Fr. Fanz Michael Valdemar Georg, søn af prins Christian (X) og prinsesse Alexandrine. Som dreng var prinsen spejder. Søløjtnant 1921, torpedobådchef 1927, gift 1935 med prinsesse Ingrid, datter af Gustav Adolf, dengang svensk kronprins, og prinsesse Margareta. Konge fra 21-4-1947. Kongens valgsprog er »Med Gud for Danmark«. Han nærer interesse for musik og virker af og til som dirigent, og for sport, idet han har været aktiv roer og tennisspiller.

Blandt de ting, der foreløbig er sket i kongens regeringstid er gennemførelsen af grundloven 1953, hvorved landstinget blev afskaffet, så vi fik eetkammersystem, og hvorved Grønland anerkendtes som en del af Danmark (ikke blot koloni) og fik to folketingsrepræsentanter. Samme år kom en ny tronfølge, hvorved også kvinder blev arveberettigede til tronen. Herved blev prinsesse Margrethe arving til tronen, medens prins Knud rykkede tilbage i arvefølgen, men bevarede titlen af arveprins. Udefra fik vi midler til udvikling af industri og landbrug. I denne periode er Danmark også blevet medlem af den nordatlantiske forsvarspagt, NATO, og en række økonomiske organisationer, der skulle sikre vor valuta og lette udenlandshandelen, således OECD, EMA, GATT og EFTA.

Dronningen er interesseret i spejderbevægelsen, Danske kvinders beredskab, børneforsorg og sønderjyske forhold. Hun nærer kærlighed til kunst og litteratur.

424

Kongeparret har tre døtre: Kronprinsesse Margrethe, der er uddannet med henblik på sin stilling som tronfølger, prinsesse Benedikte, der efter sin mor har overtaget formandsposten i Pigespejdernes fællesråd, og Anne-Marie, der er gift med kong Konstantin af Grækenland.

390

Ungdomsarbejdet har gennemgående haft gode kår i Danmark. Der er et rigt varieret foreningsliv fra skytte- og gymnastikforeninger til politiske ungdomsorganisationer. En særstilling indtager de uniformerede korps. Ældst er Frivilligt Dreng Forbund, F.D.F. fra 1902 og De unges Idræt, D.U.I. fra 1905. 1909 kom spejderbevægelsen til Danmark. Det var oprindeligt en engelsk drengbevægelse stiftet af general Robert Baden-Powell. Snart kom også pigerne med. Også herhjemme. Først var alle i eet korps, siden skiltes KFUM- og K-spejderne («de grønne») og senere **Det danske Pigespejderkorps** («blå») ud af Det danske Spejderkorps («gule»). Ved jamboreen i Ermelunden ved København 1924, hvori der deltog godt 3000 spejdere fra 33 fremmede lande, samarbejdede de to drengespejderkorps på ny og samme år dannedes Pigespejdernes fællesråd. For dette blev daværende kronprinsesse Ingrid proteptrice 1935 og 1939 tillige formand. Som leder har dronningen haft stor betydning for samarbejdet mellem de to korps.

373

Kongeparret har vist stor interesse for **Grønland**. Skønt en del af vort land er denne verdens største ø et u-land med store problemer. Både fra offentlig og privat side gøres der i de senere år et stort arbejde for udviklingen. Hele samfundet deroppe er under udvikling fra et primitivt fisker- og jægersamfund til et moderne industrisamfund med basis i mekaniseret fiskeri. Befolkningen i de små udsteder kan ikke længere klare sig, og det vil også være umuligt at give den moderne undervisning, socialforsorg, hygiejne m. v., så den søges forflyttet til de større byer.

Forbindelsen mellem den nordlige og den sydlige del af vort land har altid været vanskelig og farlig. Således stødte i januar 1959 grønlandsskibet Hans Hedtoft – opkaldt efter den afdøde statsminister – mod et isbjerg. Alle 95 ombordværende omkom.

426

Ekkolod der passeret af en sildestime.

Blandt de internationale opgaver, Danmark er med i, er havundersøgelserne. Disse spiller en stor rolle på mange områder, først og fremmest med hensyn til fiskeriet. Fra tid til anden mødes internationalt anerkendte forskere i **havundersøgelsesrådet**. Et sådant møde holdtes i København 1964. Her drøftedes resultater og planlagdes nye arbejder. Disse omfatter kortlægning af havene med angivelse af dybder, strømninger, temperaturer, saltholdighed, indhold af mineraler, organiske stoffer og dyreliv i de forskellige dybder. Særlig kendte er de danske undersøgelser over ålens vandringer og udforskningen af Filippinergraven. Biologer undersøger mulighederne for at udnytte havalger til gødning, foder eller menneskeføde, og de eksperimenterer med udplantning af fiskeyngel for at forøge bestanden af en bestemt slags fisk. Blandt de anvendte redskaber i havforskningstjenesten er radar og ekkolod.

447

Kunstnere samarbejder med håndværkere og industrifolk for at skabe møbler, porcellæn, glas og sølvtøj, der både er smukt og af høj kvalitet. På sølvmedarbejdets område var **Georg Jensen** en foregangsmand. Han fødtes 31-8-1866 og gik i lære som guldsmed. I sin læretid blev han interesseret i billedhuggerkunst, så da han var udlært, søgte han ind på akademiets billedhuggerskole. Hans først udstillede arbejde var en buste fra 1889, da han endnu var akademielever. Siden skabte han: En høstkarl, Vildsvinejæger, Foråret og En dreng. Så vendte han tilbage til smedien med en stærkt udviklet sans for den plastiske formverden. Han valgte sølvet som arbejdsmateriale og skabte smukke og originale ting både i brugssølv og i smykker, så for mange i ind- og udland er Georg Jensen sølv blevet enstydigt med smukt og godt dansk sølv.

Hans værksted er udviklet til en stor virksomhed, der i 1916 blev omdannet til et aktieselskab med ham som direktør. Selskabet har nu forretninger flere steder i udlandet. Georg Jensen døde 1935.

377

Som vor kultur i det hele er også vor **dansekunst** vokset op under udenlandsk indflydelse, men i meget med dansk særpræg. Navnlig har Auguste Bournonville, der fødtes i København som søn af en dansk mor og en fransk far, der begge dansede, haft stor indflydelse på vor ballets udvikling. Han har været en dygtig danser og en fortrinlig instruktør, der både havde studeret, danset og instrueret i udlandet. I Paris så han således Sylfiden, som begejstrede ham. Han havde ikke penge at købe koreografien eller operaens tekst og musik for, derfor fik han en dansker, Hermann Løvenskjold, til at skrive musikken og skabte selv resten. Stykket blev en succes og er genopført talrige gange, således med Margrethe Schanne som Sylfide. Det er i denne rolle, hun er tegnet på frimærket - 123 år efter stykkets førsteopførelse her; det er udgivet i anledning af den danske musik- og balletfestival 17.-31. maj 1959. Den danske balletskole er stadig en streng og verdenskendt institution, og den kgl. ballet har bl. a. været i U.S.A. med godt resultat.

411

428

392

446

En anden side af vor kultur er sansen for skønhedsværdier i naturen og betydningen af at bevare den og vore historiske minder. **Naturfredning** er blevet nødvendig ved befolkningstilvæksten. Mange søger nu rekreation i naturen men glemmer at tænke på at bevare den for sig selv og andre. Derfor stiftedes naturfredningsforeningen 1911. Den og en stemning i befolkningen gjorde, at vi fik vor første naturfredningslov 1917. Efter den kan man frede områder, »som på grund af deres skønhed eller ejendommelighed har væsentlig betydning for almenheden, og områder, planter og dyr samt geologiske dannelser, hvis bevarelse af naturvidenskabelige eller historiske hensyn er af væsentlig interesse«. Fredningsnævn oprettedes til at varetage fredningsspørgsmål. 1937 forbedredes og forstærkedes loven bl. a. efter forslag fra foreningen og ønske fra ungdomsorganisationerne. Nu frededes bl. a. alle jordfaste oldtidsminder og »naturpornografi« i form af reklameskilte forbødes. »Natursvin« kan idømmes bøder for henkastning af affald eller for andet hærverk mod naturen. Bebyggelse skal holdes i en vis afstand fra skov og strand og må ikke virke skæmmende.

Medens bygningsfredningerne er omtalte andetsteds, kan som eksempler på naturfredningerne anføres de ovenfor illustrerede områder: Møns klint er et af landets skønneste steder med sine lyse bøger på de geologisk interessante kridtformationer. Karup å, der er besunget af Jeppe Aakjær, skal bevares som den slynger sig gennem landskabet, selv om der kunne skabes nogle ha agerjord ved en regulering. Det smukke område ved Korshavn på Avernakø. På Moltke'ernes gamle ejendom, Bregentved ved Haslev, er Holte allé blandt de fredede områder. Den er karakteristisk for tiden efter 1750 med det storstilede parkanlæg og de lange, smukke alléer.

268

325

Forsorg og velgørenhed udenfor den snævrere kreds af slægt og venner er måske ikke danskernes stærke side. Først gennem fattigloven af 1891 kom der en bestemmelse til fordel for de hjem- og faderløse børn, som fattigvæse-

net herefter skulle tage sig af. Det var en begyndelse, men ellers var det overladt til det private initiativ, der i 1903 organiseredes i Børnesagens fællesråd. I 1905 kom en lov om værgeråd. Den gjorde børn under 14 år straf-fri og satte dem under opsyn af værgeråd, hvis forholdene i hjemmene ikke var betryggende. Loven er siden forbedret til værn for børnene. Hertil hjælper også loven om offentlig forsorg og senere sociale love, der ikke alene tager sig af børnene men også af deres enlige mødre. Alligevel er der god brug for støtte til børneforsorgen bl. a. til mødrehjælp samt pleje- og opdragelses-hjem.

179

På mange områder har privat godgørenhed taget postvæsenet til hjælp. Først og fremmest må nævnes julemærkerne til fordel for tuberkulosesanatorierne. Det var postmester Einar Holbølls storartede idé, der herhjemme trådte i kraft 1904, og som har bredt sig til talrige andre lande. Dernæst har Foreningen til kræftens bekæmpelse nydt godt af overskudet fra kræftmærkerne. Foreningen er en videreførelse af cancerkomiteen fra 1905. Den yder bidrag til kræftforskningen og hjælper medlemmerne til gratis behandling og ophold på radiumstationen. Foreningens mærke er **asklepiosstaven** med slangen. Asklepios var lægekunstens gud, søn af Apollon og en thessalisk kongedatter. Da hun inden barnets fødsel ville ægte en dødelig, dræbte Apollon hende men reddede barnet, da liget allerede var på ligbålet. Drengen opdrages hos en kentaur, hvor han lærte lægeurterne at kende, så han endog kunne vække døde til live. For at undgå overbefolkning dræbte Zeus ham med sit lyn. Hans datter er Hygieja, sundhedens gudinde. – Asklepios har været anset for at være en underjordisk guddom i slangeskikkelse. Han havde evnen til at give oplysning om fremtiden og til at virke helbredende.

120

283

378

442

Et andet område, hvor privat godgørenhed har gjort sig gældende, er Røde Kors. Dette fører sin historie tilbage til slaget ved Solferino mellem Østrig og Sardinien, der med Frankrigs hjælp søgte at samle Italien til et rige. 40000 døde og sårede lå på valpladsen d. 24-6-1859 om aftenen. En schweizer, Henri Dunant, fik civilbefolkningen til at indsamle de lidende og yde dem første-hjælp, både venner og fjender. Det var uhyre vanskeligt at organisere denne hjælp. Der manglede læger, sygeplejersker, forbindsstoffer, mad og andet. Dunant så, det ville være godt, om der var trænede hjælpere hos hærene. 1863 stiftedes Røde Kors i Geneve, og en international konference vedtog, at hjælpere med hvidt armbind med rødt kors skulle beskyttes under krig. Senere konferencer har udvidet reglerne og godkendt ikke-kristnes symboler: Den røde halvmåne og den sabelbærende løve.

I fredstid uddannes ikke alene de, der skal hjælpe under krig men også fredshjælpere i 1.-hjælp, nødhjælp, børnepleje. Der oprettedes hospitaler, børnehaver, sommerlejre og andre institutioner. I krigstid har man søgt at bevare kontakten mellem krigsfanger og deres pårørende, så disse kunne sende breve og pakker. Efter krigen har man assisteret med at finde bortkomne soldater og flygtninge og bringe dem hjælp. Allerede 1864 virkede Røde Kors under krigen mellem Danmark og Tyskland.

333

Så fjernt som i Korea har dansk Røde Kors hjulpet. I juni 1950 kom det til krig mellem Nord- og Sydkorea. FN's sikkerhedsråd vedtog (under den russiske repræsentants fravær) at yde republikken Korea (Sydkorea) »den bistand, der er nødvendig for at afværge det væbnede angreb og for at genoprette international fred og sikkerhed«. USA sendte efter ordre fra præsident Truman militær hjælp, og andre lande sluttede op om sagen. Herhjemme diskuteredes det meget, hvad vi burde gøre. Det besluttedes at sende et fuldt udrustet hospitalsskib med læger og sygeplejersker, »Jutlandia«, til havnen i Wonsan i 1951. Skibet gjorde god gagn. Den amerikanske general foreslog at bruge dette neutrale skib til et møde mellem de krigsførende, men forslaget godkendtes ikke af Norkorea og Kina.

380

450

Ikke alene gennem Røde Kors men også på anden måde har Danmark følt nødvendigheden af at være med i internationalt hjælpearbejde. Vi var hurtigt kommet ind i Folkeforbundet og var medstiftere af FN. Begge steder har vi været aktivt med i hjælpearbejdet, også når det gjaldt flygtninge. Efter 2. verdenskrig har ikke mindre end 40 millioner mennesker flakket rundt på landevejene som flygtninge. Mange fandt snart et blivende sted hos slægtninge eller i de oversøiske lande, men masser måtte nøjes med telt- og barakleje. Endnu 15 år efter krigen var der 15 millioner flygtninge, hvoraf de 2 millioner var særlig nødstedte, da de var uønskede næsten overalt. Opgaven i verdensflygtningearret 1959-60 var at få 132000 ud af europæiske flygtningeleje, 180000 ud af lejre i Tunis og Marokko, 1 million bort fra lejre med palæstinaflygtninge samt løse problemerne for ca. 1 million flygtninge i Hongkong. Endnu 1966, der også var et flygtningear, var der mange flygtninge efter 2. verdenskrig samt talrige fra senere krige. – Organisationens symbol er et med røde optrykket træ, der skal genplantes i ny muld. 1966-mærket viser samtidig årstallet og flygtningens ængstlige øjne.

388

I World Health Organization (WHO), verdenssundhedsorganisationen, hvis hovedsæde er i Geneve, har man anbragt det europæiske regionalkontor i København. Danmarks særlige opgave er tuberkuloseforskning, der er en af de mange opgaver, organisationen har påtaget sig. I flere lande har den allerede fået malariaen under kontrol, og man håber at gøre tuberkulosen lige så sjælden i andre lande, som den er i Danmark. Andre opgaver er kampen mod kønssygdomme, polio, framboesi, spedalskhed, trachoma, hundegalskab. Ved siden af den direkte kamp er der uddannelse af specialister, afholdelse af konferencer og hjælp til forbedring af hygiejnen.

418

Vanførefonden er oprettet til støtte for de fysisk hæmmede. Foreningen, der står bag fonden, arbejder for at de vanskeligt stillede kan få de fornødne hjælpemidler til transport og arbejde ude eller hjemme. Den skaffer endvidere optræningsmuligheder til erhvervsarbejde, så de pågældende kan få et levestandard, så de økonomisk kan klare sig selv og have tilfredsstillelsen ved at udføre en samfundsnyttig gerning. Foreningen virker også for at få indrettet boliger, der er indrettede under passende hensyn til brugerne, så der f. eks. er opkørselsramper og elevatorer og døre uden dørtrin.

299

Mange fysisk hæmmede har fået deres vanskeligheder gennem deltagelse i Danmarks frihedskamp under den tyske besættelse. Til gavn for dem og for deres kammeraters efterladte er frihedsfonden oprettet 31-5-1945. Hvor den fandt, det offentlige ikke har hjulpet hurtigt nok eller i tilstrækkeligt omfang, er fonden trådt til. Der er også oprettet ungdomskollegier for dens midler, først til frihedskæmpernes pårørende, siden for andre.

412

FAO, FN's levnedsmiddelorganisation (Food and Agriculture Organization) nyder ligeledes dansk støtte. Thi det er ikke nok at befri menneskeheden for nogle af de værste sygdomme, som WHO prøver det, man må også sørge for, at den voksende verdensbefolkning har god og nærende kost i tilstrække-

lige mængder. Det mangler $\frac{2}{3}$ af den i dag. Hovedkvarteret er i Rom, hvorfra man organiserer studier over fødevareresituationen, samarbejde mellem nationale hjælpeorganisationer og forskergrupper, udsendelse af eksperter og studerende, studerer jorderosion, husdyrsygdomme og muligheder for landbrugsmechanisering, og meget mere. Mottoet er »fiat panis«, lad der blive brød. 1966 var det internationale ris-år, hvor man søgte at forbedre risproduktionen gennem forskning og undervisning.

408

Det er et mål, at alle nogenlunde velstillede lande skal være med i **u-lands-hjælpen**. Danmark menes således at kunne og burde bidrage med 1 % af sit nationalprodukt, d.v.s. af den samlede værdi af alle danskernes arbejde, men vi er langt fra at nå dette mål endnu. Imidlertid er der ved frivillige indsamlinger kommet ganske pæne summer ind. Vor hjælp består dels i oplæring af unge fra u-lande, der kommer hertil, i landbrug, mejeribrug, andelsbevægelse og andet, dels i at udsende sagkyndige til undervisning og planlægning, dels i at oprette hospitaler, skoler og andet nyttigt. En særlig hjælp er »spejderhjælpen«, der organiseres af de 4 spejderkorps, hvis medlemmer hvert år ved eget arbejde skal tjene et beløb, der gennem Røde Kors er gået til specialskedsbekæmpelse i Indien eller til grønlandshjælp.

344

Også under katastrofeforhold i udlandet hænder det, at der ydes hjælp fra dansk side. I første omgang plejer Røde Kors at træde til, men det kan sjældent klare opgaven alene, så træder andre i aktion. Således da der i begyndelsen af februar 1953 hærgede en frygtelig stormflod i Sydengland, Belgien og Nederlandene. Her brød mange diger sammen og store dele af Holland blev oversvømmede. Der indsamledes tøj og penge til dem, der havde forladt deres hjem uden at få tøj og andre fornødenheder med sig.

369

Polen havde med held gennemført ændringer i styrelse og forfatning i 1956, og **ungarerne** ønskede noget lignende. De fik styrtet kommunistlederen Mátyás Rákosi og indsat en samlingsregering, hvor kommunisterne var i mindretal, under ledelse af Imre Nagy. Den kommunistiske partisekretær Janos Kadar anmodede om sovjetrussisk indgriben. Russerne rykkede over grænsen. Kadar kom i stedet for Nagy. En frygtelig borgerkrig var i gang, hvor kommunisterne havde russisk hjælp. De borgerlige led nederlag og mange af dem flygtede over grænserne. Krigen fremkaldte stor nød, og Danmark og andre lande efterkom begæringer om hjælp ved omfattende indsamlinger. Især hjælpen til de ungarske flygtninge var populær herhjemme. Vi gav også asyl til 1000 af dem, der var søgt til Østrig. De fleste er siden søgt videre til oversøiske lande. Det bør dog også nævnes, at de østeuropæiske lande foranstaltede tilsvarende indsamlinger til fordel for genopbygningen i selve Ungarn. Fra Østtyskland husker man således et frimærke til fordel for denne indsamling.

367

Norden er overfor den øvrige verden fællesbetegnelsen for Danmark, Norge, Sverige, Finland og Island. Medens Finland for størstepartens vedkommende er beboet af et folk med et sprog, der er beslægtet med ungarsk, er resten af Norden på nær Grønland beboet af mennesker, der oprindeligt talte den »danske tunge«, et urnordisk mål, der minder meget om nutidens islandsk. Ved kalmarunionen 1397 sluttedes under dronning Margrete Nordens lande sammen til en enhed. Sverige med Finland skilte sig dog snart ud, og ved Gustav Vasas tiltræden 1523 var kongefællesskabet endelig ophørt. Forbindelsen mellem Danmark og Norge varede til 1814, da kielerrfreden efter vor part af napoleonskrigene afgjorde, at Danmark skulle have Lauenburg. Sverige fik Norge og Rusland Finland, som det havde taget 1809. Personalunionen mellem Danmark og Island ophørte 1943. Men er forbindelserne ved kongemagten end brudt, føler man dog et snævrere fællesskab mellem landene i mange henseender. Allerede i 1840'erne opstod »studenterskandinavismen« med bl. a. den unge danske jurist og nationalliberale politiker Orla Lehmann. I 1848-50 fik Danmark hjælp af frivillige fra Sverige og især Norge. 1873

fik vi den nordiske møntunion. 1914-18 samarbejdede landene om neutralitet og om at hjælpe hinanden med forsyninger. 1919 stiftedes foreningerne »Norden« i de forskellige lande til fremme af samarbejdet på flest mulige områder. Det har givet sig udslag i gensidige besøg af skoleelever, læger, jurister og mange andre grupper, foredrags- og udgivervirksomhed til spredning af kendskabet om hinanden. Endelig skabtes 1951-52 et »Nordisk råd«, hvor medlemmer af de nordiske parlamenter mødes og gennem forhandlinger bl. a. har skabt muligheder for gennemførelse af love om indfødsret, sociale understøttelser og arbejdstilladelser for nordboer, der søger arbejde i nabolandene. Reelt har det dog knebet med samarbejdsevnen på mange af de allervigtigste punkter. I forhold til FN står de nordiske stater dog helst som en neutral og indflydelsesrig blok. Staternes fælles symbol er de **fem svaner**.

KILOVARER

Skandinaviens største udvalg.

KILOVAREABONNEMENT

en stor fordel.

Nye abonnenter optages fra 1. januar 1968.

Bestil nu.

NOGLE VIGTIGE ÅRSTAL

o. — 50.000 hollerupkultur	6	1814 unionen med Norge ophører	67
o. — 12.000—1500 stenalder	6	1817 kugleposten	39
o. — 2300—2000 dyssetid	6	1818 Nationalbanken oprettes	46
o. — 1500—400 bronzealder	7	1840 dansk retssprog i Nordslesvig	44
o. — 1100 trundholmvgovnen	7	1843 1. skamlingsbankemøde	45
o. 450 kampe ved Olmerdiget	20	1843 Tivoli åbnes	30
826 Ansgar	7	1843 Baumgartens mek. værksted (B & W)	51
o. 960 jellingesten	7	1844 1. folkehøjskole oprettes	31
o. 1000 ringborge	8	1845 Etnografisk museum oprettes	25
o. 1050—1250 stenkirker bygges	9	1847 jernbanen København—Roskilde	43
o. 1130 Ribe domkirke	10	1848—50 1. slesvigske krig	45
1157—82 Valdemar d. Store	10	1848 slag ved Bov og Slesvig	45
o. 1160 murstensteknik	10	1849 slag ved Fredericia	45
o. 1160 Østerlars og Roskilde domkirke 9, 11	11	1849 vor 1. grundlov	44
o. 1160 Vordingborg slot	13	1850 slag ved Isted	45
o. 1170 Nyborg slot	13	1851 frimærker i Danmark	40
o. 1190 lille rigsvåben	11	1852 lov om redningsvæsen	20
1241 Valdemars jyske lov	22	1857 Privatbanken begynder	32
o. 1250 Hammershus, Jacob Erlandsen	15	1858 landbohøjskolen begynder	32
1259 kongen mister Lilleborg	15	1860—1904 N. R. Finsen	52
1282 1. håndfæstning	13	1861—1941 P. O. Pedersen	43
1286—1319 Erik Menved	13	1863 Verdenspostforeningen	40
o. 1330 vindmøller	48	1863—1906 Christian IX	49
1340—1375 Valdemar Atterdag	13	1863 Røde kors	63
1355 Valdemar Atterdags møllekommission	47	1865—1931 Carl Nielsen	53
1370 fred med hansestæderne	14	1865 handelsskolen i Århus	33
1376—87 Oluf	13	1866—1935 Georg Jensen	60
1387—1412 Margrete	13	1866 novemberforfatningen	49
1397 kalmarrunionen	67	1866 hedeselskabet oprettes	29
o. 1400—1500 gotiske kirkeombygninger	12	1869—1942 Valdemar Poulsen	42
1412—39 Erik af Pommern	13, 15	1873 guldmøntfod	46
1429—1857 øresundstold	15	1875 Estrup konselspræsident	49
o. 1500 Sønderborg slot	14	1876 Carlsbergfondet	39
o. 1500 Hans bygger krigsflåde	18	1882 1. andelsmejeri	29
1513—23 Christian II	18, 19	1885—1962 Niels Bohr	56
1522 krig med Lübeck	16	1887 1. andelssvineslagteri	29
1523 unionen med Sverige ophører	67	1891 fattiglov	61
1529 Hans Tavsens i Nikolai kirke	17	1901 1. venstreministerium	49
1533 farvandssikring	19	1902 F.D.F.	58
1534—36 grevens fejde	16	1904 julemærket	62
1536 reformationen	18	1905 D.U.I.	58
1546—1601 Tycho Brahe	21	1906 H. P. Hanssen i rigsdagen i Berlin	48
1560 vippefyr	19	1906—12 Frederik VIII	49
1574—84 Kronborg	15	1906 Ellehammers 1. flyvning	50
1588—1648 Christian IV	21, 22, 23, 40	1909 Spejderbevægelsen	58
1624 postvæsen oprettes, Børsen	22	1909—10 radikalt ministerium Zahle	50
1644—1710 Ole Rømer	24	1911 Naturfredningsforeningen	61
1657—60 Karl Gustav krigene	14	1912 motorskibet »Selandia«	51
1660—1849 enevælden	44	1912—47 Christian X	54
1661 Gabriel Marsellis	54	1915 ny grundlov	55
1681—1741 Vitus Bering	27	1917 og 1937 naturfredningslove	61
1700—21 Store nordiske krig	27	1918—43 personalunion med Island	50
1701 søofficeresskolen	34	1918 Det danske Luftfartsselskab	50
1728 Københavns brand	24	1920 genforeningen	55
1733—88 stavnsbåndet	28	1925 statsradiofonien	43
1736 kurantbanken	46	1927—1931 kronen i pari	46
1743—44 Prinsens palæ	25	1929 socialdemokratisk-radikal regering	55
1744 Dybbøl mølle	48	1932 International telekommunikationsunion	42
1746—66 Frederik V	26	1933 kanslergadeforliget	55
1754 Akademiet oprettes	27	1935 lyntog	43
o. 1760 »kartoffeltyskerne« kommer	29	1940—45 2. verdenskrig	56
1768—1844 B. Thorvaldsen	34	1946 S.A.S.	51
1770—72 Struensee	15	1947 Frederik IX	57
1777—1851 H. C. Ørsted	38	1951 Nordisk råd	68
1750 agende post	39	1951 Jutlandia i Korea	63
o. 1800 optisk telegraf	41	1953 nyeste grundlov og tronfølgelov	57
1801—75 H. C. Andersen	36	1953 Grønland bliver dansk amt	59
1805—79 A. Bournonville	60	1953 hollandshjælpen	66
1807 Oldsagssamlingen oprettes	25	1956 ungarnshjælpen	67
1811—1837 J. C. Jacobsen	38	1959 Europ. post- og telekom.konf.	41
1813—55 S. Kierkegaard	37	1959 og 1966 verdensflygtningear	64
1813 statsbankerot	46	1963 fugleflugtslinien	55
1814 1. folkeskolelov gives	31		

Perioden fra 1939–1945 og for den sags skyld årene efter er vel for nye til overhovedet at kunne belyses historisk set. Det er imidlertid en kendsgerning, at der er kommet en mængde bøger om disse år. Ikke mange af disse er objektive. Desværre er den historieundervisning, der gives i mange skolebøger, heller ikke objektiv, men kører i baner lagt af politikere med dårlig samvittighed i 1945. Fordi denne del af Danmarkshistorien kan gengives på forskellig vis – og som regel ikke bliver det – har vi i denne brochure valgt at bryde med de dårlige vaner og lade begge opfattelser komme til orde. Først en opfattelse af denne pjeces forfatter i øvrigt. Og her er det forsøgt at fremstille sagen, som man også kan se den. Et enkelt ord til folk, der føler sig stødt over varierende opfattelser: *Tolerance!*

*) Se også artiklen side 56 af anden forfatter.

301

Dannebrog var holdt i blått på ovenfor afbildede frimærke. Det var sikkert ikke med vilje, at man således svigtede flagets farver. Denne forvanskning er dog desværre en slags ledetråd for hele den officielle historieskrivning om disse år. Historien kunne nemlig også kort fortælles således:

1940. Danmark besættes 9. april af tyske tropper. Meget tyder på, at der ikke er tale om overfald, men om en handling foretaget efter forudgående aftale, idet de tyske tropper ikke møder modstand og ingen myndigheder ønsker at underrettes, førend besættelsen er en kendsgerning. At en sådan aftale kan betragtes som en klog handling af den daværende danske regering, må være en opfattelse, der deles af mange, idet tusindvis af unge danskere undgik døden og landet overlevede de næste 5 år utrolig nemt sammenlignet med de lande, der gjorde modstand og som til gengæld led uhyggelig overlaster. Efter krigen har af politikere, med politikere som dommere, været nedsat en såkaldt parlamentarisk kommission til at undersøge politikernes forhold. Man fandt naturligvis frem til, at man selv ikke havde lavet nogen formler for aftaler, og tesen om det brutale overfald forsøgt videreført. I udlandet var der heller ikke det indtryk, at besættelsen kom helt uforberedt. Den tyske værnemagt beretter 10. april 1940: »På grund af mangelfuld befalingsudstedelse til de danske tropper kom det enkelte steder til mindre træfninger, men disse ophørte, da de danske styrker blev gjort bekendt med deres regerings bestemmelse om, at der ikke måtte ydes modstand«. Winston Churchill siger i sin bog »The second world war« (part I, The gathering storm): »Danmark blev hurtigt løbet over ende efter en formel modstand («a formal resistance»), i hvilken nogle få soldater blev dræbt«. Antagelsen af at der forelå en aftale bekræftedes stort set i de næste par år, hvor tyskerne havde krigslykken og dermed også en åbenbar samarbejdsvilje fra den danske regering. I disse år dannedes, med medlemmer af det forbudte kommunistparti som væsentligste baggrund, forskellige modstandsgrupper. Disse sluttede senere

kontakt med forskellige engelskvenlige grupper og blev til modstandsbevægelsen – på dette tidspunkt en lille gruppe personer, der med stort mod og megen idealisme generede tyskerne efter bedste evne.

I øvrigt må vel om årene 1940–1942 siges, at Danmark levede ret roligt videre i et nogenlunde godt forhold til besættelsesmagten, i hvilken soldaterne sikkert glædede sig over at være havnet i et så fredeligt land.

Efterhånden ændrede krigslykken sig, modstandsbevægelsen fik større tilslutning, og i 1943 kom så bl. a. regeringens afgang og generalstrejken. Fra 1943 styredes landet på udmærket vis af departementscheferne.

Et andet og meget sort kapitel i disse års historie, likvidationerne tog også sin begyndelse i 1943. Modstandsbevægelsen begyndte og likviderede i 1943 mindst 16 mennesker, hvorpå tyskerne i december 1943 for første gang gjorde gengæld. Ialt ligger tallet på såkaldte »stikkerlikvideringer« på 400–500 personer. 116 clearingdrab var tyskernes svar. Til trods for at Hitler havde dekretet, at repressalier skulle iværksættes i forholdet 5 til 1, blev forholdet altså i stedet 1 til 4, hvilket skyldtes besættelsesmagtens uvilje til at iværksætte en terror af det befalede omfang. Hvad værst var med disse »stikkerlikvideringer« er det faktum, at kun et fåtal af de dræbte overhovedet var stikkere, hvilket er bevist, og at der ikke levnedes de pårørende til de myrdede nogen chance for efter befrielsen at få sagerne undersøgt og morderne straffet. Det kan tilføjes, at i Norge foretoges 55 likvidationer. Answeret for disse uhyggelige fakta må for en stor dels vedkommende lægges på Frode Jacobsen, der den dag i dag er dansk folketingsmand – beskæmmende. I dette tilfælde burde frihedsbevægelsens ære og de mange hæderlige frihedskæmpere have krævet en undersøgelse.

I de sidste krigsår skærpedes således tilværelsen i Danmark og modstandsbevægelsen voksede. I 1944 var der 6.400 medlemmer, ved befrielsen derimod 43.000 og i juli 1945 55.500. De 12.500, som kom med efter befrielsen, var en kedelig tilgang, fordi disse, i frihedsbevægelsens navn, kom med til at præge den udrensning, der fulgte.

Danmark viste sig således at have dygtige politikere med realitetssans og en helhjertet idealisme i modstandsbevægelsen. Disse faktorer sammenholdt med befolkningens ro gør, at vi absolut kan være vor handlemåde under besættelsen bekendt. Man har senere forsøgt at skilre »de fem onde år i lænker« som et eldorado for landsforrædere og stikkere. En nøgtern vurdering giver et modsat billede af forholdene. Sammenholdet mellem de fem politiske partier med støtte i 98 % af befolkningen, kongens støtte hertil samt domstolenes upåvirkelighed gør virkeligt, at man uden beskæmmelse kan se tilbage på årene 1940–1945.

1945. Dette er desværre ikke tilfældet om årene efter krigen. Begyndelsen til de uværdige forhold var det forlig, der i begyndelsen af 1945 blev truffet mellem de politiske partier og frihedsbevægelsen. For at sikre sig selv – og muligvis undgå en kommunistisk magtovertagelse – blev politikerne presset til at give frihedsbevægelsens ledere repræsentation i »befrielsesregeringen« og accepterede en såkaldt »forræderilov«, der forårsagede 40.000 arrestationer af mest »små fisk«, medens alle de »store hajer« – politikerne selv – gik fri. Der er ingen tvivl om, at dette vakte skuffelse og vrede hos mange frihedskæmpere, og samtidig bevirkede det, at frihedsbevægelsen mere og mere kom til at bestå af veldisciplinerede kommunister samt tillober, idet mange af de skuffede trak sig ud. Kompromiset er af Hal Koch kaldt »det uheldige kompromis«. En frihedskæmper beskriver sine følelser i »Frit Danmark« 5. april 1946: »Den værste følge af kompromiset var dog, at man måtte se på, at de samme folk, som havde tolereret frikorpsets oprettelse og opmuntret til indtræden heri, som havde opfordret til værnemageri, som havde advaret mod sabotage og fremstillet angiveri som en borgers fornemste pligt, nu fik lejlighed til at rehabilitere sig ved at fremsætte love, der straffede de

mennesker, der havde fulgt deres opfordring. Dette var simpelthen uanstændigt.« Der fandt i retsopgøret efter krigen derfor mange uretfærdigheder sted, og i månederne efter befrielsen var tilstandene især i København kaotiske og værre, end det nogensinde var tilfældet under krigen. Mange mishandlinger og endog enkelte mord forekom. Retsopgøret er siden blevet kritiseret, men de politiske partier har kunnet holde et slør over sandheden – også i dagens historiebøger. En af de kraftigste protester kom i 1951 fra en kreds af retskafne kendte danske personer, hvoraf en del hørte til modstandsbevægelsen under krigen. Man skrev i et åbent brev til regering og rigsdag bl. a.: »De år, der er forløbet siden befrielsen, har med voksende tydelighed vist, at meget store kredse af befolkningen – deriblandt talrige fremstående jurister såvel som andre, hvis omdømme har betydelig vægt – tager afstand fra de former, hvorunder retsopgøret efter besættelsen er gennemført, og de resultater, det har ført til. Dels fordømmer de selve den fremgangsmåde, der er anvendt: med tilbagevirkende kraft at strafføre handlinger, som dengang de fandt sted, ikke stred mod nogen gældende lov. Dels henviser de til, at der under retsopgøret ikke er taget rimeligt hensyn til det faktum, at regeringens og rigsdagens alt andet end entydige holdning overfor besættelsesmagten gjorde det umuligt at trække en blot nogenlunde skarp grænse mellem handlinger, som var i overensstemmelse med myndighedernes ønsker og handlinger, som i større eller mindre grad gik videre end disse. Dette har haft den for den almindelige retsbevidsthed skæbnsvangre følge, at ikke blot de dømte og deres nærmeste kreds, men efterhånden en meget væsentlig del af det danske folk betragter forsøget på at gøre ret og skel efter besættelsen som mislykket.«

Underskrevet af 114 kendte danskere, bl. a. følgende:

Professor Poul Andersen, Forfatterinden Karen Bendix, Professor Johannes Humlum, Rektor Carl Gad, Højesteretssagfører Hartvig Jacobsen, Forstander Svend Haugaard, Sognepræst J. Gaarn Larsen, Retspræsident Svenning Rytter, Fhv. højesteretsdommer Poul Poulsen, Højesteretssagfører H. H. Bruun, Arkitekt m. m. Poul Henningsen, Professor Hal Koch, Professor Vinding Kruse, Amtmand K. Refslund Thomsen.

Til brug ved denne beskrivelse er benyttet oplysninger fra bl. a. følgende skrifter: Professor K. A. With Knudsen: 9. april – ærens eller dommens dag. Fhv. højesteretspræsident Troels G. Jørgensen: I justitias tjeneste. Forfatteren Harald Bergstedt: Feberen falder. Kn. Nordentoft: Den hemmelige danmarkshistorie. Fhv. byretspræsident Svenning Rytter: Retsopgøret under og efter besættelsen.

Jørgen Junior.

HERMES-SKANDIA

– det eneste internationale skandinaviske frimærkeauktions-firma afholder sin hidtil største auktion:

29. og 30. april 1968 i K. B.-Hallén.